

1. Bakgrund, sammanfattning och förslag till vidare åtgärder

1.1 Bakgrund

Den här förstudien är gjord utifrån det uppdrag som kultur- och utbildningsnämnderna gav respektive förvaltning hösten 2003 och som formulerades på följande sätt av utbildningsnämnden:

Läs- och språkutveckling är intimt sammanlänkat och en del i arbetet med detta område är att använda stadens biblioteksresurser på ett effektivt sätt och att se möjligheter till synergieffekter mellan stadsdelsbiblioteken och skolbiblioteken. Vi uppdrar åt utbildningsförvaltningen att tillsammans med kulturförvaltningen tillsätta en projektgrupp för att se över möjligheterna till samverkan mellan dessa enheter. Gruppen bör pröva möjligheten att finansiera projektledningen via kompetensfonden

Kulturförvaltningen fick samma uppdrag.

Eftersom många skolor i dagsläget saknar bemannade skolbibliotek, vilket är en förutsättning för att samverkan ska kunna ske, har uppdraget tolkats något vidare, till att även innefattat samarbete mellan stadsdelsbibliotek och skolor i stort.¹

Inom ramen för förstudien har också frågor ställts till representanter för såväl skola som bibliotek om hur man tror att en mer jämn och likvärdig skolbiblioteksutveckling skulle kunna komma igång.

Utifrån uppdraget formulerades en ansökan till kompetensfonden där arbetet delades upp i tre faser:

Fas 1: Inventering av utvecklingsmöjligheter

Fas 2: Formering av modeller eller andra samverkansformer och start för ett antal pilotprojekt

Fas 3: Slutsatser dras utifrån utvärderingar och resulterar i ett antal förslag som sedan genomförs och utvärderas

Projektet har fått namnet *2B* – ”två bibliotek” eller ”to be”. I den här förstudien rapporteras fas 1. Projektledare, med finansiering från kompetensfonden, under perioden februari till och med juni 2004 (motsvarande 2 månader heltid) har Johanna Hansson varit. En styrgrupp har knutits till projektet bestående av Gunilla Larsson, utvecklingsavdelningen /

¹ Enligt en sammanställning som gäller år 2003 från Medioteket / Mediotekets biblioteksgrupp hade endast cirka 25% av grundskolorna bibliotek som var bemannade minst 30 timmar per vecka, medan cirka 38% hade bibliotek som var bemannade fem timmar eller mindre per vecka över 50% har mer än 20 timmar

utbildningsförvaltningen, Inga Lundén, stadsbiblioteket / kulturförvaltningen, Annabella Kraft, Skärholmens stadsdelsförvaltning / barn och ungdom, Cathrine Önnestam, Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning / barn och ungdom, Katharina Brismar, Mediateket / utbildningsförvaltningen, Monica Söderman, utvecklingsavdelningen / utbildningsförvaltningen och från och med april 2004 Alireza Afshari, stadsbiblioteket / kulturförvaltningen. Styrgruppen har haft fem möten under perioden januari till och med juni 2004.

Till grund för förstudien ligger främst intervjuer med bibliotekarier, bibliotekschefer, pedagoger och skolledare i Stockholms stad. Projektledaren har regelbundet under projekttiden haft samtal med regionbibliotekarierna på Mediateket / utvecklingsavdelningen (i fortsättningen kallade *mediatekets biblioteksgrupp*) och med barnbibliotekskonsulenten på Stockholms stadsbibliotek. Intervjuerna har kompletterats med diskussioner i fyra fokusgrupper: en med lärare och skolbibliotekarier, en med barnbibliotekarier, en med enhetschefer inom Stockholms stadsbibliotek och en med rektorer.

Stadsbiblioteket i Linköping samt skolbibliotekscentralerna i Malmö, Lund och Växjö har besökts och där har företrädare för respektive verksamhet intervjuats. Vissa kontakter har även tagits med Statens kulturråd, Myndigheten för skolutveckling samt med representanter för folk- och skolbibliotek i några andra kommuner.

Rapporten innehåller vidare dels en mindre genomgång av tidigare projekt i Stockholms stad med samma eller liknande fokus (samverkan mellan folkbibliotek och skola för att främja språk- och läsutveckling), dels en kortare beskrivning av barnbiblioteks- och skolbiblioteksverksamheternas status och utveckling i ett nationellt perspektiv. Det som presenteras är i första hand generella iakttagelser. Frågor kring innehåll och praktiskt genomförande har lämnats till det fortsatta arbetet i fas två och tre. Det gäller till exempel konkreta samarbetsformer utifrån olika gruppers behov (barn med funktionshinder, barn med annat modersmål än svenska, yngre barn, äldre barn och så vidare) och utifrån socioekonomiska och andra förutsättningar i en enskild stadsdel. Förstudien innehåller inte heller några intervjuer eller fokusgruppsdiskussioner med barn/elever och föräldrar. Synpunkter från dessa grupper bör tas in under fas två.

En viktig utgångspunkt för arbetet har varit antagandet att barns och ungdomars lärande och växande, specifikt deras språkliga utveckling, gynnas av att det finns ett fungerande och starkt nätverk mellan skola / skolbibliotek och folkbibliotek. Detta i sin tur bidrar dels till att barns och ungdomars känsla av sammanhang och delaktighet ökar, dels till att förbättra deras

möjligheter att uppnå skolans mål. Ett fungerande nätverk betyder inte att skola och folkbibliotek ska göra samma saker, snarare att man ska sträva efter att vara del av samma strategier.

I det förslag till ny skolplan för Stockholms stad som har varit ute på remiss under våren 2004 uttrycks detta så här: ”Varje elev ska ges möjlighet att utveckla sina olika förmågor för att ta till sig kunskap och förstå sammanhang”. Tre områden prioriteras, lärande och kunskap, elevhälsa och elev- och föräldrainsflytande. De ses som delar av en helhet ”med syfte att stärka elevernas kunskapsutveckling, självkänsla och tilltro till den egna förmågan så att de kan påverka sina studier och göra medvetna val för framtiden”.² I biblioteksplanen för Stockholms stad som antogs av kulturnämnden i juni 2002 och som gäller till och med 2006, talar man om biblioteken som ”en hörnsten för demokrati” som bygger på kunskap och fantasi: ”Enbart kunskap räcker inte, det krävs inlevelse och fantasi för att förstå djupare samband”. Vidare står att biblioteken ska ”fungera som mötesplatser där ungdomar kan växa och stimuleras att söka identitet och kunskap.”³

Både skolplanen och biblioteksplanen är viktiga dokument i det fortsatta arbetet med att öka samverkan mellan folkbibliotek och skola. Det är också två dokument som idémässigt och till sitt innehåll står varandra nära. Det finns en gemensam värdegrund och möjlighet till gemensamma fokus, som bör kunna främja ett fördjupat samarbete.

Samverkan kring läs- och språkutveckling kan både tolkas och utformas på olika sätt. Inför den här förstudien har ett antal möjliga nivåer identifierats:

- Samverkan som i huvudsak handlar om att förmedla bokenkänedom, till exempel genom enstaka bokprat för lärare och/eller elever.
- Samverkan som syftar till att aktivt utveckla barns och ungdomars språk och språkanvändning, till exempel genom fördjupade boksamtal eller genom att arbeta med eget skrivande.
- Samverkan som syftar till att skapa hela läs- och skrivmiljöer, präglade av kreativitet och delaktighet. I sådana miljöer, som till exempel kan vara ett klassrum, en skola eller en stadsdel, leder språk- och läsförmåga vidare till annat kunskapssökande och lärande. Här ingår även utveckling av barns och ungdomars informationskompetens i betydelsen att

² Förslag till nu Skolplan för Stockholms stad

³ Biblioteksverksamhet i Stockholms stad – en strategisk biblioteksplan

skapa förståelse för vad källkritik är och medvetenhet om olika kunskapssyn med fokus på förståelse och sammanhang, snarare än på fakta.

Samverkan kan ske mellan folkbibliotek och skola, oberoende av om det finns fungerande skolbibliotek eller inte. Men ett fördjupat och utvecklat samarbete kräver nära och täta kontakter mellan bibliotekarier och pedagoger samt djup kunskap om varandras verksamheter och kompetenser. Sådan samverkan kan vara svår att utveckla mellan skola och folkbibliotek, om inte resurser tillförs från båda parter.

De insatser som föreslås i den här förstudien bör dock kunna leda till att all form av samverkan fördjupas och utvecklas. Eftersom syftet är att hitta vägar till ett ännu mer utvecklat samarbete än i dag, ligger fokus till stor del på det som fungerar mindre bra eller som kan vara problematiskt på olika sätt. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att det finns många enskilda exempel på fungerande och utvecklande samarbete mellan skola och bibliotek, men då handlar det ofta om samarbete i mindre skala, till exempel mellan en lärare och en barnbibliotekarie.

I rapporten används båda begreppen *skolbibliotekarie* och *fackutbildad bibliotekarie* om personer som arbetar på skolbibliotek och som har examen från en bibliotekarieutbildning. Med *lärarbibliotekarie* avses lärare som arbetar i skolbibliotek. *Rektor* och *skolledare* används som synonyma begrepp.

1.2 Sammanfattning

Här följer en översiktlig sammanfattning över förstudiens olika kapitel.

- Barnbiblioteksverksamhet finns i alla Sveriges kommuner, men i praktiken är skillnaderna stora vad gäller inriktning och ambitionsnivå. En nyligen genomförd enkätundersökning visar att det fortfarande är ovanligt med verksamhet på folkbiblioteken där barn och ungdomar är aktiva och delaktiga. Skolbibliotek är den bibliotekstyp som är mest utredd, men ändå minst utbredd. Många utredningar har ägnats åt att definiera vad skolbiblioteksverksamhet är. Det har varit viktigt att betona att skolbiblioteken, till skillnad från folkbiblioteken, är helt och hållet pedagogiska bibliotek, det vill säga en resurs som bidrar till skolans måluppfyllelse enligt LPO 94. En förutsättning för väl fungerande skolbibliotek är att det finns ett bra samspel mellan lärare och bibliotekarier och att båda professionerna tar aktiv del i elevernas lärande.

- Under senare år har ett antal projekt genomförts inom Stockholms stad där samverkan mellan Stockholms stadsbibliotek och skolan har varit en del och där syftet har varit att öka barnens / elevernas läslust och läsförmåga. På flera av de ställen där man tillfälligt har haft extra resurser i form av Storstadspengar finns också en större samsyn i dessa frågor. Bibliotekarier och lärare har haft mer tid att lära känna varandra och varandras verksamheter. Projekten visar att riktade insatser kan ha stor effekt på kort sikt, men att det, framför allt inom Stockholms stadsbibliotek har funnits vissa svårigheter med att prioritera arbetssätt och erfarenheter från projekten framför inarbetade rutiner, efter projekttidens slut. I skolorna tycks dock metoderna ha haft lättare att leva vidare i modifierad form när de har visat sig vara framgångsrika.
- Språkutveckling och läslust definieras som kärnområden inom både skolan och Stockholms stadsbibliotek. Men i samarbetet saknas trots det ofta ett gemensamt fokus och en tydlig arbetsfördelning. Det finns ingen strukturerad dialog kring hur samverkan ska genomföras för att nå bästa möjliga resultat.
- Barnbibliotekarier är i regel beroende av skolan av praktiska skäl, eftersom man har ambitionen att nå alla barn. Många beklagar att samarbetet sällan fördjupas och utvecklas, medan andra tydligt uttrycker en ovilja mot att involveras i skolans verksamhet och strategier. För skolan framstår ofta samarbetet som mindre centralt än för stadsbiblioteket. Skolledare, lärare och skolbibliotekarier återkommer ofta till att det saknas samsyn kring utvärdering och mätmetoder. Stadsbiblioteket är, menar man, fixerat vid kvantitet (utlåningsstatistik), medan skolan har ett mer kvalitativt förhållningssätt. Detta kan leda till samarbetssvårigheter. Samtliga intervjuade anser dock, om än utifrån delvis olika aspekter, att ett fördjupat samarbete är önskvärt. Stadsbiblioteket har dock under senare år utvecklat användningen av mer kvalitativa metoder. Framför allt gäller det fokusgrupper, där syftet är att utveckla verksamheten i dialog med olika grupper av användare.
- Skolbiblioteksutvecklingen är i Stockholm, liksom på de allra flesta håll i landet, ojämn. De intervjuade rektorerna säger att en mer allmän och likvärdig utveckling av skolbiblioteken bland annat förutsätter en starkare koppling mellan skolbibliotek som resurs och skolans alla andra åtaganden. Den kopplingen måste i såfall, menar man, tydliggöras av någon utanför den enskilda skolan, till exempel av stadsdelens politiker. När man frågar bibliotekarier inom Stockholms stadsbibliotek om vilka orsaker de kan se till att skolbiblioteksutvecklingen inte är mer allmän, säger många att det beror på att skolan inte vet vad ett bibliotek kan vara och att det därför uppfattas som något som ligger vid sidan av den egentliga verksamheten.

- Mediatekets biblioteksgrupp inom utbildningsförvaltningen och barnbibliotekskonsulenterna på Stockholms stadsbibliotek fungerar som stöd och resurs för utvecklingen av skol- respektive barnbiblioteksverksamheten. Mediatekets biblioteksgrupp åtaganden är framför allt av administrativ och teknisk art. I praktiken arbetar bibliotekarierna i biblioteksgruppen även med en rad andra uppgifter, alltifrån att hjälpa den enskilda skolan med gallring och inköp till att handleda och utbilda personal på skolbiblioteken och att fungera som experter för skolor som ska utveckla sina skolbibliotek. Det är den enskilda skolan som avgör om och i så fall på vilket sätt man vill ha stöd från mediatekets biblioteksgrupp.
Barnbibliotekskonsulentens arbete utgår från biblioteksplanen och de åtaganden som finns där. Arbetet innebär bland annat viss uppföljning av barn- och ungdomsbiblioteksverksamheten, att initiera utvecklingsverksamhet och att svara för omvärldsbevakning. Barnbibliotekskonsulenterna har inget ledningsansvar. Det ligger helt och hållet på stadsdelsbibliotekens enhetschefer.
- Utbildnings- och kulturförvaltningen har inget organiserat samarbete kring upphandling och drift av transporter, och biblioteksdatasystem. Viss samordning finns när det gäller upphandling av databaser. Det bör finnas samordningsvinster att göra med en ökad samverkan inom alla dessa områden, såväl ekonomiskt som verksamhetsmässigt. När det gäller transporter kan detta prövas tidigast när de nuvarande avtalen löper ut (2006 respektive 2007).
Inom ramen för den här förstudien har projektledaren deltagit i framtagandet av en vision för ett nytt integrerat folk- och skolbibliotek i Hässelbygård. Bakom visionen står rektorn för Hässelbygårdsskolan och bibliotekschefen / enhetschefen för biblioteken i Hässelby-Vällingby. I dagsläget är det osäkert med finansiering av ett eventuellt nytt bibliotek. Om det förverkligas skulle det ersätta stadsdelsbiblioteket i Hässelby Strand och det befintliga skolbiblioteket på Hässelbygårdsskolan. Ett nytt bibliotek i Hässelbygård utifrån den framtagna visionen, bör kunna bidra till att ytterligare utveckla metoder för samarbete mellan folkbibliotek och skola.
- **Sammantaget visar förstudien att det finns en tydlig vilja och ambition att förbättra och utveckla samverkan mellan Stockholms stadsbibliotek och Stockholms grundskolor. Det framgår inte minst i fokusgrupperna där samsynen mellan de olika grupperna kring mål och visioner är i det närmaste total. Det finns dock en osäkerhet kring det praktiska genomförandet. För att komma vidare krävs därför**

insatser som stärker och utvecklar samverkansformer och samarbetsmöjligheter på olika nivåer.

1.3 Förslag till vidare åtgärder

Utifrån förstudiens resultat ges här tre förslag till fortsatt utvecklingsarbete inom ramen för fas 2.

Förslag 1: Att uppdra åt kultur- och utbildningsnämnderna samt stadsdelsnämnderna att tillsammans ta fram ett övergripande måldokument dels för att utveckla samverkan mellan biblioteksverksamheterna, dels för att öka tillgången till bibliotek, både under skoltid och fritid. Syftet är att stärka och förbättra förutsättningarna för en positiv utveckling av alla barns och ungdomars språkutveckling och läslust.

En förutsättning för ett långsiktigt fungerande samarbete mellan skola och stadsbibliotek, är en allmän och likvärdig skolbiblioteksutveckling. För att det ska bli möjligt, behövs ett tydligt politiskt uppdrag att, mot bakgrund av bibliotekets betydelse för skolans måluppfyllelse, elevernas läslust och lärande, stödja och utveckla skolbiblioteksfunktionen. Det bör handla om att konkretisera arbetet med läsfrämjande insatser och med informationskompetens som en del i övriga lärprocesser.

Förslag 2: Att modeller prövas för att långsiktigt organisera ett förbättrat och fördjupat samarbete mellan skola och stadsbibliotek.

I ett par stadsdelar byggs och prövas modeller för ett utvecklat samarbete där lokala förutsättningar är styrande, men där fokus läggs på att utveckla följande tre funktioner:

- **Samordning** mellan skola, bibliotek och andra enheter som arbetar med barns och ungdomars språkutveckling och lärande. Samordningen behöver formaliseras för att inte riskera att förlora i effektivitet och långsiktighet.
- **Ledningssamverkan** utvecklas så att ett regelbundet och formaliserat samarbete finns mellan skolans och bibliotekens respektive ledning
- **Gemensam kompetensutveckling** för pedagoger och bibliotekarier inom skolan och för personal på stadsdelsbiblioteken. Kompetensutvecklingen ska syfta till att bygga upp en kunskap om varandras verksamheter och en beredskap att gå in i samverkan som bygger på ömsesidighet och på klara, gemensamt formulerade mål och delmål.

Den vision för ett nytt integrerat bibliotek i Hässelby Gård, som har utarbetats av enhetschefen för biblioteken i Hässelby-Vällingby och rektorn vid Hässelbygårdsskolan (bilaga 1), är *ett* exempel på hur samverkan kan utvecklas. Möjligheterna att förverkliga visionen, helt eller delvis, bör därför utredas vidare och ges prioritet.

Förslag 3: Att utbildnings- och kulturförvaltningarna tar fram en plan för övergång till gemensamma transportsystem, biblioteksdatasystem och licensavtal

Frågan om gemensamma transportorganisation för Stockholms stadsbibliotek och utbildningsförvaltningen aktualiseras inför kommande upphandlingar. På sikt bör grundskole- och gymnasiebiblioteken och Stockholms stadsbibliotek ha samma biblioteksdatasystem. Samarbetet kring gemensamma licenser för databaser bör fortsätta och eventuellt formaliseras.

För att det fortsatta arbetet ska få en stark förankring och därmed möjlighet att implementeras i ordinarie verksamhet efter projekttidens slut, är det viktigt att redan från början göra kopplingar till annat utvecklingsarbete som bedrivs inom Stockholms stadsbibliotek, i skolor, i stadsdelar och inom utbildningsförvaltningen. Här kan särskilt nämnas två projekt: *Flerspråkiga barn & ungdomar* som finansieras med medel från Kompetensfonden. Den fortbildning som kommer att genomföras inom projektet har hög relevans även för bibliotekarierna inom skola och stadsdelsbibliotek. Kompetensfonden finansierar också utveckling av Stockholms stadsbiblioteks arbete med barns och ungdomars läslust och språkutveckling genom projektet *Tid för Tillväxt*. Verksamheten i projektet är ett av tre huvudspår för biblioteksverksamheten i Stockholm under de närmaste åren. Det ska ske genom en kombination av kompetenspengar från EU och frigjord tid genom automatisering av utlån och återlämning.

2. Några tidigare samverkansprojekt i Stockholm

Under senare år har ett antal projekt genomförts inom Stockholms stad där samverkan mellan folkbibliotek och skola / skolbibliotek har varit en del och där syftet har varit att öka barnens / elevernas läslust och läsförmåga.

Tre projekt har finansierats med så kallade storstadspengar (särskilda statliga medel som fördelades mellan 1999 och 2003 till vissa storstadsområden för att motverka segregation): *Listiga Råven* i Rinkeby, *Kloka Ugglan* i Skärholmen och *Demokrati bygger på läslust* i Tensta.

Listiga Råven-projektet genomfördes under några år i slutet av 1990-talet. Två lärare och en klass som enbart bestod av barn med invandrarbakgrund på Kvarnbyskolan i Rinkeby, samarbetade i ett intensivt läsutvecklingsprojekt med folkbiblioteket i stadsdelen under tre år. Grundtanken var att göra barnens läsinlärningsprocess så lustfylld som möjligt genom att enbart använda sig av skönlitteratur och facklitteratur. Läsningen ska stimulera barnens nyfikenhet och läslust.

När projektklassen deltog i två stora tester i svenska och matematik, visade de upp ett betydligt bättre resultat än övriga klasser.

Listiga Råven-projektet, som bygger på den nyzeeländska läsinlärningsmetoden ”Whole Language”, ledde till en satsning på skolbibliotek med fackutbildade bibliotekarier på alla grundskolor i stadsdelen. Projektet visade på ett samband mellan elevernas läsförmåga och deras tillgång till bibliotek, böcker och bibliotekarier. Skolbibliotekssatsningen gjordes även den ursprungligen med storstadspengar, men i dag, våren 2004, driver samtliga skolor sina bibliotek med ordinarie resurser och i nära kontakt med Rinkeby bibliotek.⁴

I Skärholmen fick man också del av storstadssatsningen för att, inom projektet *Kloka Ugglan*, arbeta med barns språkutveckling, delvis i samarbete mellan skola och bibliotek (bland annat när det gällde att anställa bibliotekarier på ett antal skolor). Även här utgick man från ”Whole Language”. Olika projekt genomfördes på olika skolor och på biblioteket. Någon tydlig samordning av skolans och bibliotekets insatser åstadkom man inte. Projektet är inte utvärderat i alla delar, men till exempel på Lillholmsskolan såg man att eleverna i

⁴ Alleklev, Birgitta, Lindvall, Lisbeth, *Listiga Råven. Läsinläring genom skönlitteratur* och Alleklev, Birgitta, Lindvall, Lisbeth, *Listiga Råven smyger vidare. Litteraturen som väg till kunskap från år 4*

förskoleklass nådde de mål skolan hade satt upp (nivå 3 på LUS) till 100 % när man arbetade inom Kloka Ugglan. Året innan nådde endast 74% av barnen nivå 3.⁵

I Spånga-Tensta fick stadsdelsbiblioteket del av storstadspengar för att öka antalet bokprat riktade till elever i låg- och mellanstadiet. Projektet, ”Demokrati bygger på läslust”, pågick under tre läsår, från 2000/2001 till och med 2002/2003. Det utformades som ett erbjudande från biblioteket till skolorna i stadsdelen.

Projektet har utvärderats av Marion Vogel som också var den som arbetade aktivt med att genomföra bokpratet. Utvärderingen visar bland annat att:

- Utlåningen av barnböcker ökade
- Biblioteket anger att fler barn besökte biblioteket även på fritiden och även att föräldrar kom till biblioteket och sökte litteratur till sina barn. Man ser detta som en kombination av den ökade fokuseringen på skönlitteratur i skolorna på grund av projektet och av det faktum att många skolor arbetar med LUS-modellen (Bo Sundblads metod för att kartlägga och följa den enskilde elevens läsutveckling). Sammantaget kan detta ha ökat föräldrarnas kunskap om läsningens betydelse för all inläring.
- I enkäter svarar lärare att de många bokpratet ökar elevernas läslust, att kunskapen ”rätt bok till rätt elev” ökar hos lärarna och att detta bidrar till såväl elevernas språkutveckling som till deras utveckling i andra ämnen⁶

De utvärderingar som har gjorts av hela Storstadssatsningen i Tensta, visar att invånarna i stadsdelen, särskilt framhåller bibliotekets insatser som värdefulla och som något man vill ska fortsätta.⁷

Ett fjärde projekt som kan nämnas, även det finansierat med storstadspengar, är *Att läsa är att växa*, i Husby. Projektet riktade sig i första hand till barn med invandrarbakgrund och syftet vara att stärka deras kunskaper i svenska och att öka intresset för läsning. I projektet samarbetade biblioteket med bland andra BVC, förskolor och skolor i området, familjecentralen och Vår teater.

⁵ Rönnström, Ulla, Andersson, Fia, *Kloka ugglan i Skärholmen*

⁶ Vogel, Marion, *Demokrati bygger på läslust*

⁷ *Tensta – En statistiksammansättning för storstadssatsningen i Stockholm*

Läsår Stockholm pågick mellan augusti 2001 och december 2002. Projektet initierades av kommunfullmäktige. Syftet var dels att driva en bred kampanj för att öka intresset för läsning bland stockholmare i alla åldrar, men särskilt bland barn och ungdomar, dels att prova och lyfta fram olika metoder som kan bidra till ett ökat intresse för läsning. Projektet genomfördes i samarbete mellan kultur- och utbildningsförvaltningarna. En rad delprojekt genomfördes inom förskola, skola, sarskola, på arbetsplatser och inom äldreomsorgen. Ett resultat av *Läsår Stockholm* är de ”ROP-verkstäder” (*Rytm & Poesi*) som Stadsbiblioteket driver med Johanna Hellsing som projektledare. Verkstäderna äger rum i samarbete med skolor över hela stan. (se även kapitel 4.2, *Föreställningar om varandra*)

Samtidigt som Läsår Stockholm pågick bedrev Läsrorelsen en nationell kampanj med likartat syfte, vilket antagligen både stärkte projektet och gjorde det något mindre synligt. Ett exempel på en kortsiktig effekt är att 16 000 barn och ungdomar i Stockholm deltog i Bokjurn 2002, jämfört med 5 000 året innan – en ökning med 320%) 2003 sjönk antalet röstande till drygt 3 000, för att året därpå öka något till knappt 5 000.

Sammantaget visar de här projekten att riktade insatser på läsning har effekt så länge de pågår. När skolor och förskolor har varit involverade ökar elevernas måluppfyllelse. På folkbiblioteken ser man resultat i form av fler besök och fler utlån. Huvudsakligen är det fråga om effekter på kort sikt, ett intensivt läsutvecklingsarbete måste pågå ständigt för att inte tappa i effekt. På folkbiblioteken har man ofta haft vissa svårigheter med att implementera arbetssätt och erfarenheter från projekten i den dagliga verksamheten efter projekttidens slut. I skolorna tycks dock metoderna ha haft lättare att leva vidare i modifierad form när de har visat sig vara framgångsrika.

3. Barn- och skolbiblioteksverksamhet i Sverige

3.1 Barnbiblioteksverksamhet

Folkbibliotekens barnbiblioteksverksamhet regleras i Bibliotekslagen (SFS 1996:1596), där det står att ”varje kommun skall ha ett folkbibliotek” och att dessa folkbibliotek, tillsammans med skolbiblioteken ”skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning”.

Lagen säger ingenting om nivån på folkbibliotekens verksamhet, men utifrån den omfattning och kvalitet som råder på biblioteken i en kommun, ska barn och ungdomar, enligt Bibliotekslagen, vara särskilt prioriterade.

Det finns någon form av barnbiblioteksverksamhet i Sveriges samtliga 290 kommuner. Ambitionsnivåerna är mycket skiftande, men för det mesta brukar följande delar ingå i större eller mindre omfattning:

- Kontakter med BVC, ibland även MVC
- Kontakter med förskola och skola, antingen via pedagoger eller direkt med barnen / eleverna, ofta handlar det då om biblioteksvisningar av olika slag. Till exempel verkar det vara allmänt etablerat att barnen får ett eget lånekort när de är 6-7 år gamla.
- Sagostunder och bokprat / boksamtal / bokpresentationer i huvudsak kring skönlitteratur i syfte att skapa och vidmakthålla läslust.
- Mediesamlingar och lokaler som är särskilt anpassade för barn och ibland även för ungdomar

Någon vedertagen definition av eller plan för vad barn- och ungdomsverksamheten på folkbiblioteken ska innehålla finns inte och inte heller några generella målsättningar för verksamheten. Däremot antog Svensk Biblioteksförning 2002 rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet⁸ Rekommendationerna utgår från FN:s barnkonvention och tar fasta på att barns och ungdomars egna behov och önskemål ska vara vägledande. Resultatet av en nyligen utförd enkät som Statens kulturråd skickade till samtliga

⁸ På barns och ungdomars villkor. Svensk biblioteksförnings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet

kommuner 2004 visar dock att det fortfarande är ovanligt med aktiviteter på biblioteken där barn och ungdomar själva är aktiva och delaktiga.⁹

Inom Stockholms stadsbibliotek finns exempel på insatser som syftar till att öka barns och ungdomars delaktighet. Det ungdomsbibliotek som kommer att öppnas vid Medborgarplatsens bibliotek i början av 2005 är ett exempel. Planeringsarbetet drivs av åtta ungdomskonsulenter i åldrarna 13-18 år i samarbete med en projektledare och arkitekter.

Frågan om förhållandet mellan folkbibliotekens barnavdelningar och skolan går som en röd tråd genom hela 1900-talet och in på 2000-talet, antingen det handlar om integrerade bibliotek eller inte. Ökad aktualitet fick frågan i mitten av 1990-talet då kraftiga besparingar på såväl skola som bibliotek i kommunerna ägde rum, samtidigt som nya läroplaner infördes (Lpo -94 och Lpf -94) där kravet på ett elevaktivt och undersökande arbetssätt betonas. Om eleverna tidigare hade kommit på förbokade tider för bokprat eller biblioteksvisning, upplevde många bibliotek att eleverna nu tog biblioteket i besittning på ett delvis nytt sätt. De kom, enskilt eller i grupp, till sitt folkbibliotek för att söka information till olika typer av skoluppgifter. På folkbiblioteken var det svårt att planera, såväl mediemässigt som personellt, för den sortens besök. Många uppfattade också att de fick en roll som de inte var rustade för. De fick fungera som substitut för de skolbibliotek som ofta inte fanns.

Olika folkbibliotek har haft olika, mer eller mindre genomtänkta strategier i förhållande till skolan. En del folkbibliotek har sett sig själva som något som kompenserar skolan på områden där den saknar egen kompetens eller egna resurser, andra har i huvudsak haft en kompletterande roll och ytterligare andra har velat stå helt fria från skolan. För de flesta folkbibliotek är dock målet om att "nä alla barn" centralt och självklart. Det mest effektiva sättet att klara det är att etablera kontakt med barnen via förskola och skola.

3.2 Skolbiblioteksverksamhet

Skolbibliotek är den bibliotekstyp som är mest utredd, men samtidigt minst utbredd. Skolbibliotek var från början i stort sett enbart en fråga om tillgänglighet: Böcker behövdes även för skolans behov. Senare har olika metoder utarbetats där skolbibliotek får en särskild roll och ses som direkt integrerat i skolans undervisning och i elevernas lärande.

⁹ *Pressmeddelande från Statens kulturråd 2004-06-10*

Man talar om att utveckla elevernas informationskompetens, det vill säga deras förmåga att söka, värdera, välja och använda information. Begreppet är levande bland skolbibliotekarier, men föga känt i skolan i övrigt. Informationskompetens har ofta uppfattats som en teknisk färdighet, att kunna hantera ett antal tryckta och digitala källor, men begreppet bör ges en vidare definition. Man skulle kunna se informationskompetens som bibliotekets redskap för att bidra till att utveckla elevers lärprocesser. Då blir faktorer som källkritik, medvetenhet om olika kunskapssyn och fokus på förståelse och sammanhang, snarare än på fakta, centrala.

Frågan om skolbibliotek har i stor utsträckning handlat om att definiera innehållet och att skilja skolbiblioteksverksamhet från barnbiblioteksverksamhet. Det senare har varit nödvändigt eftersom skol- och barnbibliotek ofta har drivits parallellt och på ungefär samma sätt.

En vanlig fråga från till exempel en rektor som inte uppfattar att det finns någon skillnad mellan verksamheten på ett folkbibliotek och skolbiblioteksverksamheten är : Varför ska man ha skolbibliotek på skolan när det finns barnbiblioteksverksamhet på närmaste folkbiblioteket?

I läroplaner och andra nationella styrdokument finns inga krav på att skolbibliotek ska finnas. I Lpo -94 står under ”Rektors ansvar” att rektor har ett särskilt ansvar för att ”skolans arbetsmiljö utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, t ex bibliotek, datorer och andra hjälpmedel” (s 8)

Skolbibliotek ses som en metod och en resurs bland andra för att nå målen och som sådan kan den inte förordas eller göras obligatorisk. Varje skola väljer sina vägar till målet.

Bibliotekslagen säger att det inom grundskolan och gymnasieskolan ska finnas ”lämpligt fördelade skolbibliotek”, vilket har visat sig vara en något otydlig formulering.

I en nyligen publicerad forskningsrapport gör författarna Mikael Alexandersson och Louise Limberg en empirisk studie av hur elever, lärare och bibliotekarier faktiskt betar sig i skolbiblioteket.¹⁰ Rapporten tydliggör både problem och möjligheter.

Bland problemen kan nämnas att:

- Elever som söker information ofta saknar riktning och sammanhang. De definierar uppgiften ”så att den blir meningsfull i förhållande till skolans diskursiva praktik /.../Eleverna agerar utifrån sina antaganden om vad som förväntas av dem”(s 118)

¹⁰ Alexandersson, Limberg, *Textflytt och sökklump. Informationssökning via skolbibliotek*

- Eleverna fokuserar fakta i stället för förståelse, vilket gör att det inte alltid uppstår ny kunskap (s 112 f)
- Lärare och bibliotekarier överskattar ofta elevernas informationskompetens och blandar ihop den med deras datorvana. Den elev som kan hantera en dator anses även kunna använda den för att söka information på ett relevant sätt. Det är också vanligt att de vuxna i skolan tror att eleverna är mer datorvana än vad de faktiskt är (s 113 f)
- Elevernas informationskompetens förefaller statisk, det vill säga att skillnaderna ”är små mellan hur elever i olika åldrar och på olika skolnivåer söker och använder information” (s 114)

Med sådana erfarenheter kan det vara lätt att, till exempel som rektor med uppgift att göra prioriteringar mellan olika verksamheter, dra slutsatsen att ett skolbibliotek faktiskt inte kan tillföra speciellt mycket. Den rena bokförsörjningen bör man dessutom kunna lösa via folkbiblioteket eller med hjälp av en lärare som avsätter någon timme i veckan för detta.

Men det finns även stora möjligheter visar rapporten och dessa ligger framför allt i ett mer aktivt förhållningssätt från de vuxna i skolan:

- Kunskapsinnehållet, substansen i undervisningen, måste alltid stå i fokus och det måste dessutom finnas en dialog kring detta. Informationssökningen ska alltid syfta till att belysa ett visst problem. De svar man får fram via olika källor måste sedan problematiseras och diskuteras. *Var det som jag trodde? Har jag fått svar på min ursprungliga fråga? Varför var det svårt att hitta relevant material? Vad har jag lärt mig?*

Först i och med att dialogen finns har eleven lärt sig något i egentlig mening både om sakområdet och om sökstrategier. ”Att söka information, lösa problem eller tänka kritiskt förutsätter ett kunskapsinnehåll – ett *vad*” (s 119) Lärare och bibliotekarier kan inte lämna eleverna ensamma i den processen.

- Lärare och bibliotekarier som har samma *professionella objekt* – det vill säga en samsyn kring varhän arbetet syftar – kan stärka elevers lärande. Först då kan deras olika kompetenser på allvar komplettera och förstärka varandra. Med ett professionellt objekt finns förutsättningar för en bra styrning av elevernas arbete och en förmåga att aktivt ingripa när eleverna behöver utmaningar, feedback etc. (s 119 f).
- Alexandersson och Limberg avslutar med att dra slutsatsen att bibliotekets potential i skolan handlar om att ”kombinera dimensionerna frihet och arbete”. Skolbiblioteket är då både ett rum för organiserad kunskap i form av böcker, databaser och andra medier och

för fritt botaniserande i dessa och en plats för ”fria samtal och intellektuellt och kreativt handlande” (s 120)

Alexandersson och Limberg tydliggör det i och för sig självklara, att ett skolbibliotek i sig inte automatiskt skapar förutsättningar för lärande, utan att det krävs ett fungerande samspel mellan pedagoger, skolledning och bibliotekarie och en gemensam syn på kunskap och lärprocesser. Det behövs också tillräckliga resurser i form av medier, teknik och personal, vilket ofta kräver en tydlig prioritering från skolledningens sida.

Dessutom har läroplanerna från 1994 tillsammans med skolans kommunalisering och IT-utvecklingen under 1990-talet, i grunden förändrat förutsättningarna för såväl skola som bibliotek. Det har lett till en delvis ny syn på skolbibliotekets roll. Behovet av källkritik och förmåga att förhålla sig kritiskt och kreativt till olika medier har ökat.

Skolbiblioteksutveckling har allt mer kommit att handla om att utveckla elevernas förmåga att hantera tryckt och digital information. Samtidigt har barns och ungdomars läs- och språkutveckling kommit mer i fokus. Att kunna läsa och skriva är en förutsättning för i princip allt annat lärande. Skolverket presenterade 1999 på regeringens uppdrag en utredning om kreativa läs- och skrivmiljöer i skolan.¹¹ Inom projekt Språkrum (2000 till 2003) hade Skolverket regeringens uppdrag att skapa just sådana kreativa läs- och skrivmiljöer i skolan samt att utveckla skolbibliotekets pedagogiska roll.

Olika kampanjer kring läsningen har avlöst varandra de senaste åren. Den mest kända är *Läsrörelsen*.

I skolorna har det språkutvecklande arbetet krävt nya metoder och förhållningssätt: Antalet elever med annat modersmål än svenska har ökat, samtidigt som barns och ungdomars hela medievärld, i och med Internet, kabelkanaler och olika subkulturer, har förändrats i grunden. Skolbibliotek har därför i hög grad utvecklats till en funktion i skolan. Det är inte rummet i sig eller enbart medierna som gör skillnad, utan personalens förmåga att stödja och utveckla elevernas lärande, informationskompetens och läs- och skrivutveckling.

Statens kulturråd sammanställer vart tredje år sedan 1999 statistik om skolbiblioteksverksamheten på samtliga grund- och gymnasieskolor med minst 30 elever. Den senaste statistiken är från 2002 och visar att:

- Drygt 50% av eleverna inom grundskolan har tillgång till ett integrerat folk- och skolbibliotek eller ett skolbibliotek som är bemannat minst 6 timmar i veckan.

- Cirka 50% av friskolorna saknar bibliotek eller bibliotekspersonal, medan 17% av de kommunala skolorna saknar motsvarande service

I Stockholms stad har, enligt Kulturrådets statistik, 71% av grundskoleeleverna tillgång till ett skolbibliotek som är bemannat minst 6 timmar i veckan. Någon uppgift för friskolorna i enskilda kommuner finns inte i Kulturrådets statistik

3.3 Vilken är då skillnaden mellan folk- och skolbibliotekens uppgifter?

En definition av vad ett skolbibliotek är finns i *Skolbiblioteken i Sverige* :

Skolbibliotek är den eller de platser i eller i direkt anslutning till skolan där det finns resurser i form av medier, teknik och personal för att förmedla, söka och värdera information och läsupplevelser av alla slag (s 10)

Skolbibliotekets uppgift är att bidra till att skolans mål förverkligas.

I UNESCO:s skolbiblioteksmanifest anges att skolbibliotekets uppgifter är:

- Att stödja och främja de utbildningsmål som används i skolans målsättning och läroplaner.
- Att främja elevernas läslust och lust att lära samt att bli biblioteksanvändare.
- Att erbjuda möjligheter att skapa och använda information som en väg till kunskap, förståelse, fantasi och glädje.
- Att ge eleverna träning att värdera och använda information, oavsett form, samt ge dem insikt och förståelse för olika kommunikationsformer.
- Att tillsammans med elever, skola och föräldrar verka för att uppnå skolans målsättning och främja insikten om att åsiktsfrihet och tillgång till information är förutsättningar för medborgaransvar och för delaktighet i ett demokratiskt samhälle.
- Att främja läsning.
- Att verka för att skolbibliotekets resurser görs tillgängliga inom och utanför skolan.

Mediatekets biblioteksgrupp definierar bibliotekets funktion i skolan på följande sätt:

Ett skolbibliotek är ett studiebibliotek, ett kunskapscentrum för elever och lärare på den enskilda skolan. Det som utmärker ett bra skolbibliotek är inte enbart graden av bemanning eller mediabestånd. Det handlar om i vilken utsträckning elever och lärare kan använda sig av det som ett verktyg för att uppfylla den enskilda skolans målsättning. Hur väl det speglar den enskilda skolans profil, dess pedagogik och arbetssätt. Hur möjligt det är för elever att med lust och nyfikenhet söka i fler källor än läroboken i sin strävan efter kunskap.

¹¹ Nationell kvalitetsgranskning av skolan

När det gäller barnbibliotek är definitionen bredare och något mindre enhetlig. I *På barns och ungdomars villkor*, som är rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet, utarbetade av barnbibliotekskonsulenterna på länsbiblioteken i Mellansverige och antagna av Svensk biblioteksförening 2002, står bland annat att barn- och ungdomsbiblioteket ska:

- bidra till att stärka barns och ungdomars personlighetsutveckling, liksom deras utveckling till aktiva, demokratiska samhällsmedborgare
- ge barn och ungdomar vana att använda bibliotek som redskap för att orientera sig i en svåröverskådlig och gränsöverskridande medievärld
- vara en fristad och mötesplats för barn och ungdomar där de möts med respekt av engagerade och kunniga vuxna
- vara en del av samhällets nätverk för barn och ungdomar när det gäller språkutveckling, kulturarv, kulturupplevelser och eget skapande
- stimulera till nyfikenhet och läslust. För muntligt berättande, upplevelseläsning och för barns och ungdomars eget kunskapssökande ska biblioteket vara ledande.

Både definitionen av skolbibliotek och rekommendationerna för barnbiblioteksverksamhet innehåller som synes dels en läsfrämjande del, dels en del som rör informations- eller kunskapssökande. För barnbiblioteken görs dock distinktionen ”barns och ungdomars eget kunskapssökande”, vilket ska förstås som något annat än det kunskapssökande som sker inom skolans och förskolans ram, det vill säga det mer formella lärandet. I praktiken är den distinktionen naturligtvis svår att göra.

4. Intervjuer och fokusgrupper

4.1 Synen på det egna uppdraget

När de personer som har intervjuats för den här förstudien ska beskriva vad som är huvuduppgiften i deras arbete på bibliotek, oavsett om de arbetar inom skolan eller inom Stockholms stadsbibliotek, är det den läsfrämjande aspekten som dominerar.

Barnbibliotekarier som talar om kärnan i sin egen verksamhet, betonar starkt uppgiften att skapa läslust. Som en barnbibliotekaries allra viktigaste kompetens framstår bokenkännedomen. Den är också unik, menar flera. Ingen annan i barns nätverk besitter en sådan kunskap om barnboksutgivningen. ”Skolan arbetar med läsutveckling, men vi kan skapa lust till läsande”, säger en barnbibliotekarie. Man ser det i regel som ett samhällsuppdrag, på det sättet att verksamheten ska erbjudas alla barn. Däremot lägger man ansvaret för resultatet helt och hållet på skolan. ”Vi är inte skola”, är en vanlig markering. ”Jag har inget emot att våra bokprat [som i och för sig sker på skoltid och inom skolans ram] inte finns med i ett pedagogiskt sammanhang”, säger en annan barnbibliotekarie, som samtidigt beklagar att det är så ”trögt” att samarbeta med skolan, att det kan kännas som att det som folkbiblioteket gör inte tas på allvar. Samma barnbibliotekarie menar, liksom många av hennes kollegor, att folkbiblioteket inte har någon möjlighet att gå i dialog med skolan kring form och innehåll, eller att sätta upp tydliga mål för verksamheten: ”Om man krävde mer skulle en del tycka att det var ok, men de allra flesta skulle falla ifrån”, gissar hon. Samtidigt menar flera att intresset från skolan för skönlitteratur och läsning markant har ökat under de senaste cirka fem åren.

I fokusgruppsamtal med barnbibliotekarier framkommer att man tycker att målet att nå alla barn är viktigt. Samtidigt har man en pragmatisk inställning till att man trots ambitionen inte når alla: ”Vi har fullt upp ändå och varken kan eller vill tjata på de som inte kommer”. Man utgår från att de lärare som är intresserade också tar del av bibliotekets erbjudanden, de andra prioriterar annat. Det är en orättvisa gentemot barnen, säger barnbibliotekarierna, men de ser inte några möjligheter att själva göra något åt problemet. En del har erfarenhet av att fler kommer om informationen förankras hos och förmedlas av skolledningen. Trots det är många barnbibliotekarier skeptiska till en förankring på chefsnivå: ”Det skulle bli krångligt och byråkratiskt.”

Barnbibliotekarier tycker ofta själva att de är bra på att samarbeta med BVC och med förskolan - även om praktiska omständigheter som till exempel stora barngrupper, har gjort detta svårare på senare år -, men att det är svårare och därmed ofta ger sämre resultat att samarbeta med skolan. Ju äldre barn desto mer komplicerat, men knappast någon är beredd att släppa skolkontakterna: "Vad vore ett folkbibliotek utan barnbiblioteksverksamhet? Vad vore en barnverksamhet utan kontakt med skolan?" Dock frågar sig en relativt nyutexaminerad barnbibliotekarie, som dessutom har en lärarexamen i bagaget: "Varför möter vi egentligen barnen som elever?". Det indirekta svar som hennes kollegor ger är dels att målet att nå alla barn är väsentligt och inte går att uppnå på något annat sätt, dels att man inte riktigt tror sig kunna konkurrera om barns och ungdomars fritid. "Skulle vi bara möta barnen utanför skolans och förskolans ram, så skulle det nog vara ganska tomt här", säger en barnbibliotekarie i innerstaden.

När barnbibliotekarierna beskriver sina attityder till skolan i en fokusgrupp, framgår tydligt att man har en positiv bild av de lägre årskurserna, medan skolor med senarestadier beskrivs som "stökiga" och "svåra att få kontakt med". Det är också ovanligt med samarbete mellan Stockholms stadsbibliotek och elever och lärare i årskurs 6-9. Inom Stadsbiblioteket görs därför särskilda satsningar som riktar sig till äldre barn och ungdomar. Ett exempel är det nya ungdomsbiblioteket vid Medborgarplatsen, ett annat är de så kallade "ROP-verkstäderna" (se kapitel 3, *Några tidigare samverkansprojekt i Stockholm*). På Östermalms bibliotek finns ett särskilt ungdomsbibliotek, PULZ, som har tillkommit i nära samarbete med stadsdelsförvaltningen.

Många barnbibliotekarier värnar starkt om sitt eget kompetensområde inom biblioteket: "Om man menar allvar med barnverksamheten så är det viktigt att renodla och att tillåta specialisering", säger en barnbibliotekarie med lång erfarenhet och som, i likhet med många kollegor, tycker att arbetet i dag splittras på för många delar.

En annan aspekt, som sällan har kommit fram i intervjuer med barnbibliotekarier, är att den barnbibliotekarie som tillåts att specialisera sig, också riskerar att fjärma sig från övrig verksamhet – och att övrig personal lätt ser barn- och ungdomsverksamheten som något som inte angår dem.

Få tror att deras chef skulle kunna ha något djupare engagemang i barnfrågorna, eftersom hon eller han inte anses tillräckligt kunnig på området. I fokusgrupper talar dock både bibliotekschefer och barnbibliotekarier om att det vore önskvärt med ett bättre utbyte mellan chef och barnbibliotekarie. Men cheferna säger att det inte alltid är helt enkelt att gå in och

påverka eller utveckla barnverksamheten. ”Många barnbibliotekarier är skeptiska till metodutveckling”, ”De undrar varför det aldrig kan få vara bra som det är”, ”De ser inte riktigt att någon annan skulle kunna gå in och göra ett kvalificerat arbete på deras område”, är några kommentarer. Barnbibliotekarierna å sin sida säger i fokusgruppsamtal att en av chefernas allra viktigaste uppgifter är att göra konkreta prioriteringar i vardagen: ”Ska vi boka datorer åt herrar som kommer till biblioteket eller koncentrera oss på att möta barnen?”

Sammantaget kan detta leda till att barn- och ungdomsfrågorna marginaliseras och isoleras på biblioteken, trots att ambitionen från alla parter är den motsatta.

Från skolans sida säger man ofta att barnbibliotekariernas arbete skulle ge större effekt om de i stället för att möta barnen direkt, jobbade via pedagoger och andra vuxna i skolan. Men barnbibliotekarierna menar i stället att deras arbete ska ses som en möjlighet för alla barn att få möta boken och läsandet på ett attraktivt sätt. Därigenom, menar man, öppnas också dörren för dem till folkbiblioteket, både nu och senare i livet. ”Strukturen får skolan stå för – från bibliotekets sida är det ett erbjudande”, menar en barnbibliotekarie.

Bland de rektorer som har valt att prioritera skolbibliotek, finns en del återkommande argument. Man ser det som en ren resursfråga: ”Läromedelshanteringen i skolan i dag är ofta ineffektiv. Biblioteket – bemannat och öppet – är ett sätt att effektivisera och att motverka att varje lärare bygger upp sitt eget lilla förråd av böcker och andra medier, otillgängligt för alla utom dem själva”. Arbetet med LUS (Läsutvecklingsschema) har gjort att intresset för skolbibliotek har ökat. Samtidigt har medvetenheten kring hur avgörande läsförmågan är för all annan inlärning ökat eller blivit mer tydlig. Då ses ett skolbibliotek som en praktisk tillämpning av den insikten. Ett folkbibliotek på nära håll kan inte fylla samma funktion. ”Varenda meter till biblioteket är viktig”, säger en rektor som planerar ett nytt skolbibliotek, trots att närmaste folkbibliotek finns på gångavstånd från skolan. En annan rektor menar att skillnaden mellan ett folk- och ett skolbibliotek är att det är möjligt att profilera det egna skolbiblioteket starkare och hela tiden anpassa det och utveckla det efter skolans behov. Dessutom är skolbibliotekarien en del av skolans personal och kan därigenom vara delaktig i samma strategi som lärarna. Samme rektor beskriver tre roller för skolbiblioteket. Den första är att vara en resurs i undervisningen i nära samarbete med lärarna. Den andra handlar om att bygga upp en egen nisch i skolan, att stå för något eget som inte hade funnits där annars, det kan till exempel vara att lyfta fram ny skönlitteratur. Som en tredje del ser denne rektor arbetet med elevernas informationskompetens – också detta ses då som något som ligger lite vid sidan av skolans övriga verksamhet - , att lära eleverna att självständigt söka information. Den uppgiften, menar han, skulle i och för sig kunna ligga på lärarna om de

kompetensutvecklades på området, men aldrig på ett folkbibliotek: ”Tillgängligheten, samarbetet och sammanhanget är A och O”.

De skol- och lärarbibliotekarier som har tillfrågats om sitt arbete, säger att det i praktiken mest handlar om att arbeta läsfrämjande. En skolbibliotekarie menar att det delvis beror på att lärarna inte riktigt har kompetens att efterfråga informationssökning och källkritik: ”Det är viktigt att vi som arbetar i skolbiblioteken kan tydliggöra och visa att man faktiskt tidigt kan utveckla barns förmåga till kritiskt tänkande och att hitta information med hjälp av biblioteket”. Över huvud taget handlar arbetet för en bibliotekarie i skolan mycket om att visa vad man kan bidra med, att göra sig nödvändig på olika sätt. ”Skolbibliotekarierna måste bli ännu tydligare i sina krav på oss lärare i ett samarbete, annars blir biblioteket lite av en slasktratt för vissa lärare, dit man kan skicka elever lite hur som helst”, säger en lärare i en diskussion i fokusgrupp.

En rektor skulle önska att skolbibliotekarien hjälpte lärarna över den tröskel som finns när det gäller att använda Internet och olika databaser i undervisningen: ”Lärarna tror, trots satsningar som till exempel ITiS [ett nationella programmet för IT i skolan som pågick 1999 – 2002], att det är för svårt för eleverna att arbeta med datorer, men jag tror att det är idéer kring *hur* som saknas. Här skulle biblioteket kunna spela en roll”, menar hon, men påpekar att datorer i skolans bibliotek i dag framför allt fyller en administrativ funktion (in- och utlån, bibliotekskatalog etc).

I intervjuerna tydliggörs också en allmän konsensus kring att färdigheter i läsning och skrivning och läsförståelse är en förutsättning för annat lärande. På folkbiblioteket ses tillgången till ett språk dessutom mycket tydligt, både i teorin och i praktiken, som en demokratisk rättighet och som vägen in i ett aktivt medborgarskap.

Språkutveckling är ett vitt begrepp. Det rymmer såväl lästräning och läsförståelse som förmåga att hitta, värdera, bearbeta och använda information i meningsfulla sammanhang. Både skolan och skol- och folkbiblioteken lägger starkt fokus på den första delen – lästräningen – medan den andra delen, att utveckla elevernas informationskompetens, ofta är mer osynlig. Det finns också en större osäkerhet kring metoder för ett sådant arbete.

Ett närmare samarbete mellan skola, skolbibliotek och folkbibliotek, bör kunna leda till starkare strukturer, bättre arbetsfördelning och tydligare fokus för hela det språkutvecklande

arbetet. Om pedagogers och bibliotekariers kompetenser kompletterar snarare än dubblerar varandra, bör det kunna leda till ökad progressivitet i barnens och ungdomarnas lärande.

4.2 Föreställningar om varandra

Skola och bibliotek är organisationer med starka rötter, med traditioner och med ett i och för sig ofta omfattande internt förändringsarbete, som dock inte alltid är tydligt för omvärlden.

Samarbete mellan skola och stadsbibliotek i Stockholm har funnits sedan tidigt 1900-tal. Under 1930- till och med 1960-talet skapades flera samordnade bibliotek, det vill säga bibliotek som förväntades fungera som skolbibliotek under skoltid och som barn- och ungdomsbibliotek på eftermiddagar och helger. Den ursprungliga tanken var framför allt att det borde vara ekonomiskt klokt att samordna de två verksamheterna i en gemensam lokal. Så småningom utvecklades, både i Stockholm och på andra ställen i Sverige, olika modeller för att även få till stånd en integrering av själva verksamheterna. Svårigheterna har ofta varit att skapa ett ömsesidigt och jämställt samarbete mellan folkbibliotek och skola. Flertalet samordnade bibliotek försvann i Stockholm under 1960-talet, framför allt på grund av att man ville samordna folkbibliotekens barnavdelningar med vuxenavdelningarna.¹²

Trots samarbete under närmare hundra år, på olika nivåer och med olika intensitet, finns starka föreställningar inom skolan respektive biblioteket om vad den andra institutionen står för. En del föreställningar grundar sig i faktiska erfarenheter, andra bygger på antaganden. Många utgår också från egna icke-professionella erfarenheter – alla bibliotekarier har gått i skolan och alla lärare har använt sig av bibliotek – som kan vara positiva eller negativa, aktuella eller ligga långt tillbaka i tiden.

Ett första steg mot fördjupad samverkan kan vara att i stora drag beskriva en del av de föreställningar som finns och som kan ligga i vägen för ett ökat samarbete. Det intressanta med sådana här föreställningar är inte i första hand huruvida de är sanna eller inte, men att de bara genom att finnas har makt att påverka.

De skolledare, lärare och bibliotekarier i skolan som har intervjuats för den här utredningen säger i stora drag så här om barnbibliotekarier:

¹² Söderblom, Harriette, *Ska vi gå till bibblan?*

- Barnbibliotekarier har en unik kompetens i sin bokenkännedom. Den kompetensen borde även vara en tillgång för skolan.
- Barnbibliotekarier lägger tyngdpunkten på litteraturen, medan pedagoger framför allt intresserar sig för barns och ungdomars möte med texter av olika slag.
- Barnbibliotekarier är mer intresserade av utlåningsstatistik än av någon annan form av utvärdering. Det vill säga att de har ett i huvudsak kvantitativt förhållningssätt.
- Barnbibliotekarier agerar som om läslust och språkglädje vore något helt unikt som folkbiblioteket erbjuder skolan – och bortser från att just detta faktiskt är kärnan i all verksamhet i skolan. De verkar tycka att skolan står för det tråkiga, medan biblioteken ska stå för något lustfyllt.

I fokusgrupper med skolledare och lärare har deltagarna fått beskriva sina attityder till folkbiblioteken i dag och vilka värden man förknippar med dem. Bilden av folkbiblioteket är att det är en lugn plats, stämningen uppfattas som på gränsen till loj. Biblioteken är delvis slutna för dem som inte vet vad som finns att hämta, men för personer som har ett klart syfte med sitt besök finns alla möjligheter och dessutom personal som är beredd att hjälpa en på ett kvalificerat och engagerat vis. ”Biblioteken verkar ibland tro att det räcker med att bara finnas”, säger en rektor.

Folkbiblioteket förknippas med ord som demokrati, folkbildning och jämlikhet, men också med krympande resurser och neddragningar.

Barnbibliotekarier å sin sida säger så här om skolan:

- Lärare har ett krävande och många gånger otacksamt arbete, men trots det för det mesta höga ambitioner
- Lärare saknar aktuella kunskaper om barnlitteratur
- Lärare jobbar med läsfärdighet, medan biblioteken jobbar med läslust
- Lärare vet inte vad ett skolbibliotek är eller skulle kunna vara
- Ingen utveckling sker i skolan när det gäller bibliotek eftersom intresset hos rektorerna saknas

När barnbibliotekarier och bibliotekschefer i fokusgrupper ombeds att beskriva sina attityder till skolan säger de att skolor med yngre elever är välkomnande, trevliga och kreativa, medan skolor med äldre elever (7-9) känns stökiga, stimmiga och svårintagliga. Man förknippar skolan med ord som kunskap och språkutveckling, men också med misslyckande. Många

menar att skolan har fått klä skott för svårigheter i samhället i stort (bristande ordning, oroliga barn, bristande kunskaper) och att detta delvis är en orättvis bild.

Om man i stället frågar skolans representanter vad barnbibliotekarierna borde göra så svarar många att de borde intressera sig mer för skolans förutsättningar och uppdrag och försöka hitta sin egen roll i det uppdraget. Om man inte är beredd att göra det så menar flera att folkbiblioteken framför allt har en viktig roll att fylla för barn och ungdomar på fritiden. ”Många längtar efter en plats att vara på och dessutom finns ett stort intresse för skapande och för litteratur”, tror en rektor. En annan rektor menar att den som verkligen vill påverka skolans elever i någon riktning måste arbeta via pedagogerna i första hand, och inte direkt med barnen.

Barnbibliotekarieprofessionen borde vidare handla mer om att vara expert på barns läsning och läsutveckling, inte nödvändigtvis på hela utgivningen.

I fokusgrupper säger lärare och skolledare att de, om de var barnbibliotekarier, skulle bekanta sig mer med skolmiljön, vara i skolan, träffa elever, lärare och rektorsgrupper. De skulle ta reda på i vilka miljöer eleverna rör sig och därefter se hur folkbiblioteket kan komplettera dessa miljöer. Lärare menar dessutom att folkbiblioteket borde prioritera förskolebarnen, där grunden läggs och sedan de äldre eleverna i årskurs 7 till 9, där särskilda insatser kan behövas för att bibehålla läslust och läsvanor.

Barnbibliotekarierna å sin sida menar att skolan borde vara mer öppen för att ta in bibliotekariekompetensen i skolan. ”Olika kompetenser förstärker varandra”, menar de. En del menar att folkbiblioteken mer eller mindre har tvingats in i en kompensatorisk roll gentemot skolan, där man gör det som skolorna själva inte förmår. Det vill säga man menar att skolan inte fyller sitt uppdrag när det gäller skönlitteratur och informationssökning / informationskompetens. Många uttrycker också en frustration över detta, eftersom man inte tycker att förutsättningarna finns på folkbiblioteken för att fullt ut ta på sig ett sådant uppdrag.

En fråga som barnbibliotekarierna har fått är hur de tycker att arbetsfördelningen borde se ut mellan folkbibliotek och väl fungerande skolbibliotek. Den vanliga uppfattningen är då att det läsfrämjande arbetet bör ligga på folkbiblioteken, bland annat med motiveringen att bredden i utbudet finns där. Skolans uppgift skulle vara att utveckla elevernas informationskompetens. Mediebeståndet på skolorna borde framför allt utgöras av facklitteratur.

En sådan uppfattning är långt ifrån självklar i skolan, där man ser erövringen av språket via skönlitteratur och andra texter som en utgångspunkt för så gott som allt annat lärande. Det är

också en insikt som tycks ha vuxit sig starkare på senare år. Lärare och bibliotekarier verkar dock vara överens om att en utveckling av elevernas informationskompetens – även om inte alla använder det begreppet - och av deras förmåga att ta ansvar för sitt eget lärande måste ske inom skolan, antingen via skolbiblioteket eller direkt hos lärarna. Många lärare och rektorer säger dock att det är ”svårt” att arbeta med detta och att det finns ett stort behov av kompetensutveckling på området. Man antar också att bibliotekarier har en kunskap om detta som pedagoger i regel saknar.

En slutsats man kan dra är att biblioteken och skolorna saknar gemensamt fokus alternativt en klar ansvarsfördelning när det gäller barns och ungdomars språkutveckling och läslust. Detta trots att båda definierar dessa områden som kärnområden.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att det finns många enskilda exempel på fungerande och utvecklande samarbete mellan skola och bibliotek, men då handlar det ofta om samarbete i mindre skala, till exempel mellan en lärare och en barnbibliotekarie.

Vad som kan hända när samarbetet fungerar beskriver Johanna Hellsing, som är projektledare inom Stockholms stadsbibliotek. Som ett led i att utveckla bibliotekets ungdomsverksamhet har hon skrivit rapptexter tillsammans med högstadielärover. Arbetet har skett på skoltid, men varit förlagt till olika folkbibliotek.

Både lärare och elever har tyckt att detta har varit jätte kul. Men det har funnits diskussioner om det språk som eleverna använder i sina texter. Lärarna har nog tyckt att det har varit skönt att detta inte har skett direkt inom skolans ram. Samtidigt har hierarkierna förändrats – de elever som är duktigast i vanliga fall, är inte alltid de som utmärker sig här. I vissa fall har man fortsatt att skriva rapptexter i skolan, för att man ser att det faktiskt händer något, även med i vanliga fall svaga elever.¹³

Det är ett exempel på hur skola och bibliotek utifrån sina olika uppdrag och förutsättningar kan samverka.

4.3 Synen på samordning och möjlighet till gemensamt fokus

Kerstin Rydsjö, som är universitetsadjunkt vid Bibliotekshögskolan i Borås, provar i ett föredrag på konferensen ”Mötesplats inför framtiden” (Borås, hösten 2003) begreppet *ömsesidighet* när det gäller samverkan mellan folkbibliotek och förskola. Är samarbetet

¹³ Intervju med Johanna Hellsing 2004-04-14

ömsesidigt? Nej, menar Rydsjö efter att ha gått igenom ett antal magisteruppsatser i ämnet. För det mesta handlar det om att barnbibliotekarierna presenterar något, vanligen ett antal böcker, för barn och/eller personal på förskolan. Få eller inga exempel finns i hennes material, där barnen är i grunden delaktiga i till exempel urval eller diskussion kring olika böcker. Det förekommer inte heller att barnbibliotekarierna på ett systematiskt och uttalat sätt tar in de erfarenheter och kunskaper som kontakterna med förskolans personal och barn ger. Samarbetet riskerar att bli statiskt.¹⁴

Ömsesidighet kräver ett gemensamt fokus, något som är angeläget och väsentligt för alla de parter som är involverade i samarbetet. Om man inte hittar detta ömsesidiga i samarbetet riskerar man att hamna i revirtänkande och i olika former av konkurrens- och kompetensstrider.

De barnbibliotekarier inom Stockholms stadsbibliotek som har intervjuats för den här förstudien, nämner ofta ett beroende av skolan (och förskolan), men då i första hand av praktiska skäl. Det är via skolan som man har möjlighet att nå alla barn. Många beklagar att samarbetet därefter ofta inte fördjupas, medan andra säger som en barnbibliotekarie: ”Jag vet inte vad som händer efter bokpratet. Vi är ju inte skola, så det ska inte utvärderas”. Det vill säga man ser sig som beroende av skolan rent praktiskt, men vill inte närmare involveras i de strategier och i den verksamhet som finns där. I stället ser man sitt uppdrag som något som sträcker sig utanför och förbi skolan. Det uppfattas mer som ett samhällsuppdrag, där uppgiften är att skola in framtida folkbiblioteksbesökare. Samarbetet med skolan blir då i första hand ett medel och inget mål.

En rektor säger att ett fungerande samarbete mellan skola och folkbibliotek kräver ”en länk mellan lärare och bibliotekarier, någon som inte bara stimulerar barnen utan även personalen, annars sker ingen utveckling. En bibliotekarie på folkbiblioteket som jobbar direkt mot enskilda lärare, kan bara nå dem som redan har ett starkt intresse.”

En barnbibliotekarie med stor och framgångsrik erfarenhet av samarbete med skolan, bland annat inom ramen för storstadssatsningen, säger så här: ”I varje stadsdel måste det finnas ett gemensamt ansvar för barns hela språkmiljö – alldeles oavsett hur organisationen ser ut i

¹⁴ Rydsjö, Kerstin, Biblioteket möter förskolan. En studie av ett urval magisteruppsatser <http://www.hb.se/bhs/B&I-konf2003/pdf/rydsjo.pdf>

övrigt”. Erfarenheten är att ett sådant gemensamt ansvar måste struktureras och i någon mån styras för att fungera och att fokus varken kan ligga på skolan eller biblioteket som organisation utan på barnen och barnens bästa.

Många, såväl inom skola som folkbibliotek, talar om ”kulturkrockar” och till och med ”helvetesgap” som hinder för samarbete. En rektor säger: ”Det är tydligt två kulturer som krockar. Folkbiblioteket har den egna kompetensen i fokus och jag uppfattar att inställningen till skolan ofta är lite föraktfull. Man presenterar boken och läsandet som om det vore något alldeles nytt. Om man ska samarbeta med skolan så måste man förstå att språkutveckling och lärande är och måste vara parallella processer.”

Det är naturligtvis en högst subjektiv bedömning. Mot den kan ställas alla barnbibliotekarier som säger att det viktigaste i deras arbete visserligen är boken, men att en absolut förutsättning är att man kan möta barn och skapa läslust. Som barnbibliotekarie kan det vara svårt att veta hur man rent praktiskt ska göra för att komma in i skolans värld, man saknar ömsesidigheten, men också redskap för att skapa den: ”Det känns lite tungt ibland”, säger många.

I fokusgrupper har barnbibliotekarier och bibliotekschefer tillfrågats om vad begreppen pedagogik och lärande betyder för dem i deras yrkesutövning. Barnbibliotekarier ser pedagogik som centralt i betydelsen ”förmåga att möta olika grupper utifrån deras nivå och deras behov”. Men de gör en tydlig distinktion när det gäller ”det pedagogiska ansvaret” – det, menar man, ligger på skolan. Folkbiblioteket har inga möjligheter och ingen kompetens att ta ett sådant ansvar. Just detta är en källa till mycket frustration i kontakterna mellan skola och folkbibliotek. Bibliotekscheferna tolkar pedagogik något vidare och ser det som ”ett uppdrag”, som något som kan bidra till en utveckling av biblioteksverksamheten. De är också mycket positiva till begreppet lärande och talar om lärande organisationer, livslångt lärande etc. För de barnbibliotekarier som deltog i en fokusgrupp tycks däremot samma begrepp sakna innehåll och därmed relevans.

För skolan framstår ofta samarbetet som mindre centralt än för folkbiblioteket. Ett tydligt exempel på det är den barnbibliotekarie som berättar att cirka 30-40% av hennes arbetstid används till direkta kontakter med de två grannskolorna. En omfattande verksamhet finns också. När den nyss avgångne rektorn på en av skolorna tillfrågas om detta samarbete säger han: ”Det fanns inget samarbete med stadsbiblioteket – dit går man om man vill låna böcker,

vilket i sig inte är något samarbete.” De här olika bilderna utesluter i och för sig inte att ett alldeles utmärkt samarbete kan finnas, men det måste uppfattas som en svaghet att förankringen är så bristfällig.

En annan rektor erkänner villigt att han faktiskt inte har tänkt på kontakterna med folkbiblioteket som ett egentligt samarbete: ”Det finns inget gemensamt fokus kring mål för verksamheten i dag. Självklart borde vi mer medvetet jobba mot samma mål, men jag har faktiskt inte tänkt i de banorna.”

Samtliga rektorer som har intervjuats uppger att de inte har något formaliserat samarbete med enhetscheferna inom Stockholms stadsbibliotek. Det är en bild som bekräftas av såväl fokusgruppen med rektorer som den med bibliotekschefer. En rektor säger att han uppfattar att ”det flyter på” och då finns ingen anledning att ingripa. Generellt menar man dock i båda grupperna att man skulle ha mycket att vinna på ett bättre samarbete även på ledningsnivå, men det finns en osäkerhet kring hur det konkret skulle kunna gå till.

Bland skolans representanter återkommer man ofta till att det saknas samsyn kring utvärdering och mätmetoder. Folkbiblioteket är, menar man, fixerade vid kvantitet (utlåningsstatistik), medan skolan har ett mer kvalitativt förhållningssätt. Detta kan leda till samarbetssvårigheter. Man uppfattar till exempel från skolans sida att barnbibliotekarierna är ovilliga att komma till skolan – man vill räkna besöken på biblioteket. Hos barnbibliotekarier finns åtminstone delvis ett annat skäl för den hållningen: Man ser det som en kvalitet i sig att eleverna bekantar sig med folkbiblioteket som rum, för ”hit ska de ju komma hela livet”.

För att samarbetet ska kunna utvecklas och förbättras krävs en attitydförändring. Det tycks de flesta vara överens om. Däremot är man förstås inte överens om vems attityder som ska förändras. Det behövs ”fördjupade samtal och arenor för gemensamt lärande”, säger en regionbibliotekarie vid mediotekets biblioteksgrupp.

På flera av de ställen där man tillfälligt har haft extra resurser i form av Storstadspengar finns också en större samsyn. Bibliotekarier och lärare har haft mer tid att lära känna varandra och varandras verksamheter. Eleverna har besökt närmaste folkbibliotek ofta, lärt känna personalen och fått mer individuell hjälp i sökandet efter den rätta boken, än vad som är möjligt vid ett enstaka bokprat. När projektpengarna har tagit slut, har man emellertid haft svårt att upprätthålla intensiteten i samarbetet.

Citaten ovan handlar uteslutande om samarbete mellan folkbibliotek och skola – inte skolbibliotek. På de ställen där det finns väl fungerande skolbibliotek med fackutbildad personal, verkar det vara lättare att hitta former för samarbete. Möjligen beror det på att barnbibliotekarier och skolbibliotekarier har samma utbildningsbakgrund. Här har man hittat former för samarbete som fungerar, även om det i första hand handlar om en praktisk arbetsfördelning: ”Folkbiblioteket bokpratar för 5-åringar, 6-åringar och elever i 2:an, 4:an och 6:an. Skolbiblioteken tar resten”. Man har också möjlighet att se på barns och ungdomars biblioteksanvändning i ett större sammanhang: ”Att skolbiblioteken finns verkar inspirerande och gör att barnen även kommer mer till oss”, säger en barnbibliotekarie.

Såväl lärare, skolbibliotekarier och barnbibliotekarier som bibliotekschefer och skolledare har i fokusgrupper fått ange ord och uttryck som de tycker beskriver ett kompletterande och önskvärt samarbete mellan skola och folkbibliotek. Här är samsynen stor. Samtliga grupper har också på olika sätt gett uttryck för att ett sådant samarbete är i högsta grad önskvärt och något som framför allt barnen / eleverna har allt att vinna på.

Följande ord och uttryck kom upp i samtliga fokusgrupper:

- Gemensamt uppdrag
- Gemensamt fokus
- Prestigelöshet
- Resurser
- Kunskap om varandra

4.4 Skolbiblioteksutveckling

Skolbiblioteksutvecklingen är i Stockholm, liksom på de allra flesta håll i landet, ojämn. Som tidigare nämnts finns inget generellt, av staten givet, krav på den enskilda skolan att ha ett fungerande skolbibliotek. Det förslag till ny skolplan för Stockholms stad som är ute på remiss våren 2004 innehåller inte heller några särskilda skrivningar om skolbibliotek.

Skolbibliotekens svaga formella strukturer och det faktum att de ofta uppfattas som ”små folkbibliotek som man når i strumplästen” gör antagligen, tillsammans med bristande kunskaper om och erfarenheter av hur de kan användas i skolan, att utvecklingen hämmas.

När man frågar bibliotekarier inom Stockholms stadsbibliotek om vilka orsaker de kan se till att skolbiblioteksutvecklingen inte är mer allmän, säger många att det beror just på att skolan inte vet vad ett bibliotek kan vara och att det därför uppfattas som något som ligger vid sidan

av den egentliga verksamheten. Många menar också att kraven utifrån är för svaga: ”Mediotekets biblioteksgrupp har inget mandat och ingen annan ställer hellre något krav på grundskolan att själv klara sitt biblioteksstöd”, säger en bibliotekarie. Många barnbibliotekarier beskriver det ut som ett ”moment 22” – så länge skolbiblioteken är dåligt bemannande och inte fungerar, så avfärdas och marginaliseras de lätt. I ett sådant läge gör skolan knappast någon satsning på sitt bibliotek genom att omfördela personal och resurser, eftersom man inte tror att det skulle kunna resultera i ökad måluppfyllelse. På så sätt sker aldrig någon utveckling. I Stockholm har emellertid flera nya skolbibliotekarietjänster inrättats bara under vårterminen 2004. I flera fall har skolorna haft samarbete med mediotekets biblioteksgrupp i samband med kravprofil och rekrytering.

Rektorer är i regel väl medvetna om sina möjligheter att välja att antingen satsa eller inte satsa på ett eget bibliotek. De rektorer som har valt att bygga upp ett bra bibliotek och som har intervjuats, har en stark drivkraft att också i sitt ledarskap se till att biblioteket kommer att spela en aktiv roll i skolan: man ser till att rätt personer arbetar i biblioteket – det kan vara fackutbildade bibliotekarier eller pedagoger – och man ser till att skolbiblioteket stödjer och samverkar med skolan i övrigt.

På frågan varför skolbiblioteksutvecklingen inte är mer allmän och likvärdig svarar samma rektorer bland annat att:

- Rektors makt gör att personliga preferenser och erfarenheter tillåts spela en stor roll.
- Det är svårt för den rektor som är intresserad, men som känner sig okunnig och osäker, att få hjälp att komma igång. Mediotekets biblioteksgrupp riktar sig främst till lärare

Faktorer som skulle kunna skynda på utvecklingen tror de kan vara:

- Ett massivt krav från skolans egen personal
- En starkare koppling mellan skolbibliotek som resurs och skolans alla andra åtaganden. Den kopplingen måste i så fall tydliggöras av någon utanför skolan, till exempel av stadsdelens politiker.
- Skolplanen skulle kunna vara tydligare, menar en del, medan andra anser att skolbibliotek snarast är att betrakta som en metod och sådana hör inte hemma i en övergripande plan. Men, säger en rektor: ”på samma sätt som man förordar LUS, skulle man väl kunna förorda skolbibliotek?”
- Externa pengar ses som effektivt i ett initialskede, samtidigt påpekar många att projekt av olika slag långt ifrån alltid leder till något bestående.

5. Stödjande strukturer – biblioteksenhet och barnbibliotekskonsulent

5.1 Skolbibliotekscentraler – Mediatekets biblioteksgrupp

Av Sveriges 290 kommuner uppger 60 stycken eller drygt 20% att de har en skolbibliotekscentral.¹⁵

Begreppet skolbibliotekscentral är inte entydigt. Det kan betyda allt från att en bibliotekarie på folkbiblioteket har ett större eller mindre kontaktansvar gentemot skolorna i kommunen, till en omfattande verksamhet som, ibland med folkbiblioteket som huvudman, ibland med skolan, samordnar, utvecklar och stödjer skolornas arbete med skolbiblioteksutveckling.

I samband med den här förstudien har skolbibliotekscentralerna i Malmö (Pedagogiska centralen), Lund (Skolbibliotekscentralen) och Växjö (Skolbiblioteksforum) besökts. Dessutom har den ansvarige för skolbibliotekscentralen i Nacka (MediaCentralen) intervjuats per telefon.

Verksamheten på de flesta skolbibliotekscentraler innehåller följande aspekter i någon omfattning:

- **Mediehantering:** utgöra en bok- och/eller mediedepå för i första hand grundskolans behov
- **Konsultation:** fungera som expert i förhållande till skolorna i frågor som rör skolbibliotek, allt ifrån inköp och gallring av böcker till strategier för skolbiblioteksutveckling
- **Läsfrämjande arbete:** bokprat för elever och/eller lärare, bokpresentationer, bok- och författarutställningar etc.
- **Samordning:** ordna arbetsmöten för skolbiblioteksansvariga och ibland även initiera samarbete och nätverk mellan skolbibliotek och folkbibliotek
- **Teknik och kataloglösningar:** administrera och underhålla biblioteksdatasystem, katalogisering, ansvara för upphandling av databaser för skolornas behov

¹⁵ *Bibliotekskalendern 2004*

Tyngdpunkten i verksamheten ligger ofta antingen på att stödja skolornas **medieförsörjning**, vilket framför allt kan ses som en servicefunktion, eller på att stödja skolornas **biblioteksutveckling**, vilket kan ses som en skolutvecklingsfunktion.

Skolbiblioteksforum i Växjö skiljer sig från övriga skolbibliotekscentraler och är därför intressant att titta närmare på. Här har man renodlat rollen som pedagogisk utvecklingsresurs. Huvudman är skol- och barnomsorgsförvaltningen. Uppdraget sträcker sig från 0 till 16 år och innefattar alltså även förskolan. Den praktiska hanteringen av böcker och andra medier sker uteslutande på skolbiblioteken – på Skolbiblioteksforum finns inga medier.

Chefen för skolbiblioteksforum är jämställd med rektorerna och träffar också regelbundet dessa i olika ledningsgrupper. Skolornas bibliotekarier är anställda av skolbiblioteksforum. I deras tjänster ingår en dag per vecka för kompetensutveckling och gemensam reflektion av olika slag tillsammans med övriga skolbibliotekarier.

Skolbiblioteksforum ska genom att stötta lär- och läsprocesser och genom ett systematiskt arbete bidra till att fungerande skolbibliotek utvecklas på alla skolor. När det gäller förskolorna är uppdraget även där att utveckla pedagogisk biblioteksverksamhet som är anpassad till åldersgrupperna.

Alla skolor kan ansöka om att bli modellbibliotek, vilket innebär att man får konsultativt stöd från skolbiblioteksforum, ett engångsanslag för att bygga upp skolbiblioteket, del av en skolbibliotekarietjänst, tillgång till biblioteksdatasystemet BOOK-IT, som även finns på Växjö stadsbibliotek. I gengäld ska skolan bidra med en fungerande lokal och ett anslag för löpande inköp. Skolan ska dessutom se till att en bibliotekspedagog finns på skolan, vilket i det här fallet betyder en lärare som samarbetar med skolbibliotekarien i och kring biblioteket. Extra resurser får skolan under två år och därefter förväntas man driva verksamheten vidare. Samtliga skolor som hittills har byggt upp modellbibliotek, har valt att permanenta resurserna efter två års modellverksamhet.

Skolbiblioteksforum i Växjö är ovanligt dels genom sitt tydliga uppdrag, dels genom sina dokumenterade möjligheter att systematiskt och, som det verkar, långsiktigt utveckla samtliga skolors bibliotek. Att uppdraget även gäller förskolan är unikt.

Mediatekets biblioteksgrupp har, till skillnad från skolbiblioteksforum i Växjö, inget politiskt uppdrag att utveckla skolbiblioteken. Det gör att verksamheten helt bygger på efterfrågan från enskilda skolor. Enligt verksamhetsplanen för 2004 har biblioteksgruppen följande åtaganden:

- Teckna avtal för Book-It för gymnasieskolornas bibliotek samt driva och utveckla det egna biblioteksdatasystemet WinBib för grundskolornas del
- Teckna avtal för skolornas räkning för externa databaser, till exempel Presstext och Mediearkivet
- Ansvara för kontakter med skolornas bibliotekarier och tekniker för att säkra åtkomst och funktion av databaser och bibliotekssystem

Åtagandena gäller alltså helt och hållet tekniskt och administrativt stöd.

På medietekets biblioteksgrupp finns också en mediedepå som på samma sätt som annan AV-media inom Medieenheten står till skolornas förfogande.

Verksamheten är anslagsfinansierad. För friskolor gäller att de kan teckna avtal och på så sätt få tillgång dels till mediedepån, dels till biblioteksdatasystemet WinBib.

Regionbibliotekarierna på medietekets biblioteksgrupp ansvarar var och en för kontakter med skolorna i ett antal stadsdelar. De beskriver att arbetet, vid sidan av administration av bibliotekskatalogerna bland annat handlar om att:

- Gallra och hjälpa till med inköp av medier inom ett visst område
- Anordna fortbildning för lärare, lärarbibliotekarier och skolbibliotekarier
- Informera om litteratur, media, databaser, DAISY/talböcker etc
- Bistå bibliotekarier och skollädares i utveckling av skolbiblioteken
- Katalogisera biblioteksmedia och läromedel som läggs in i WinBib, vilket på ett år utgör cirka 4 000 nya poster

Det är den enskilda skolan som avgör om och i så fall på vilket sätt man vill ha stöd från medietekets biblioteksgrupp.

Många lärare och lärarbibliotekarier uppger att de känner ett starkt stöd från medietekets biblioteksgrupp, framför allt när det gäller kompetensutveckling och hjälp med den egna skolbiblioteksutvecklingen. En del fackutbildade bibliotekarier såväl inom skolan som på folkbiblioteken uttrycker dock viss kritik mot det sätt på vilket medietekets biblioteksgrupp fungerar. De menar att biblioteksgruppen borde vara mer drivande. Det finns önskemål om en mer konsultativt och utvecklande inriktning, som till exempel kan handla om omvärldsbevakning, kontakter med skollädares och stadsdelsledning. Biblioteksgruppen bör inte, menar man, arbeta med praktisk biblioteksverksamhet som gallring och katalogisering. Biblioteksgrupp borde också, anser vissa, bättre hävda och stärka den kvalitativa biblioteksverksamheten. I dag används resurserna, menar man, huvudsakligen till att få igång en basverksamhet vad gäller bibliotekskatalog och utlån på så många skolor som möjligt,

vilket långt ifrån alltid leder till någon utveckling. Det som saknas är, menar de som är kritiska, fler bibliotekarier med kvalifikationer och resurser för att utveckla biblioteken på de enskilda skolorna. Biblioteksgruppens dilemma är förstås att frågan om skolbibliotekens bemanning i dagsläget helt och hållet avgörs av den enskilde rektorn.

Bland dem som arbetar praktiskt i skolans bibliotek, oavsett om de är lärarbibliotekarier eller fackutbildade bibliotekarier, finns ett missnöje med katalogiseringen i WinBib som man tycker går långsamt och inte håller tillräcklig kvalitet.

Flera rektorer efterlyser direkta kontakter med medietekets biblioteksgrupp i skolledarsammanhang. Man vill förbättra sina kunskaper om skolbibliotekets roll i skolutvecklingen.

5.2 Barnbibliotekskonsulentfunktionen

På alla länsbibliotek i Sverige finns bibliotekskonsulenter som arbetar specifikt med stöd och utveckling av barn- och ungdomsverksamheten på länets folkbibliotek. På stadsbiblioteken i Stockholm och Göteborg finns dessutom barnbibliotekskonsulenter inom den egna organisationen.

Till skillnad från personalen på skolbibliotekscentraler arbetar konsulenterna sällan eller aldrig med konkreta biblioteksuppgifter så som gallring och inköp. I huvudsak handlar arbetet om fortbildning och information gentemot barnbibliotekarier, om att initiera och driva utvecklingsprojekt och att svara för viss samordning inom och mellan länen samt om rådgivning till enskilda bibliotekarier eller bibliotek. I flera län pågår en förskjutning mot ett mer konsultativt arbetssätt ute på de enskilda biblioteken. Ett sådant arbete kan också handla om att involvera all personal på biblioteket i barn- och ungdomsverksamheten och om att etablera ett barnperspektiv på hela verksamheten. Arbetssättet är inspirerat bland annat av så kallad aktionsforskning.

På Stockholms stadsbibliotek finns en konsulent med inriktning mot barn- och ungdomsbiblioteksverksamhet. När konsulentens arbete har diskuterats inom ramen för den här förstudien har det aldrig handlat om den person som för tillfället innehar tjänsten utan om funktionen generellt.

Bibliotekskonsulentens arbete utgår från biblioteksplanen och de åtaganden som anges där. Det handlar om viss kontroll av att planen följs, om rådgivning och om att främja utveckling

inom olika delar av barn- och ungdomsverksamheten. Konsulenten har inget ledningsansvar. Enhetscheferna på de olika biblioteken inom Stockholms stadsbibliotek är ansvariga även för ledning och utveckling av barn- och ungdomsverksamheten på sina bibliotek.

Samtliga tillfrågade barnbibliotekarier säger att det är viktigt att det finns en barnbibliotekskonsulent. Trots att ansvaret för att hävda och driva barnbiblioteksverksamheten ligger på enhetscheferna, menar många att just detta är konsulentens viktigaste uppgift: ”Det fungerar inte att enhetscheferna driver barnfrågor. De kan sakfrågan för dåligt. Möjligen kan man ha dem till bollplank”, säger en barnbibliotekarie. Andra menar att konsulentens uppgift just är att hävda barnbiblioteksverksamheten gentemot cheferna, till exempel på ledningsmöten. ”Det är konsulenten som ska se till att barnperspektivet präglar verksamheten”, säger en annan barnbibliotekarie. Här kan man ana en uppfattad oklarhet i organisationen, trots att rollerna egentligen är tydligt uttalade, alternativt en misstro bland barnbibliotekarier om att någon annan än den som själv är barnbibliotekarie skulle kunna hävda, förändra och utveckla verksamheten.

I övrigt anser man att barnbibliotekskonsulenten bör arbeta med omvärldsbevakning, med att skapa nätverk inom Stockholms stadsbibliotek och med att anordna fortbildning. Han eller hon ska fungera som ”ansiktet utåt” samt stimulera till nya arbetsformer.

6. Organisatorisk och teknisk samverkan

6.1 Transporter

Utbildningsförvaltningen och kulturförvaltningen har inte genomfört någon gemensam upphandling av transporter av böcker och andra medier.

Som en följd av detta, finns i dag vissa problem för skolorna att få tillgång till Stockholms stadsbiblioteks bestånd. Mest påtagliga uppger man att behoven är när det gäller Internationella bibliotekets medier, som oftast inte finns någon annanstans.

I sammandrag ser de olika transportavtalen ut så här i nuläget:

	Stockholms stadsbibliotek	Mediateket
Entreprenör	Boxdelivery SA AB	Transland
Avtalsperiod	Längst t o m 2006 02 28	Till 2007
Transportvillkor	Transporter till alla enheter med olika intervall, totalt 145 körningar per vecka.	Transporter 2 ggr/dag. Levereras direkt till gymnasium, SFI och vux. Grundskolornas medier levereras till stadsdelskontor. Vissa stadsdelar har upprättat avtal om transport till respektive skola
Kostnad	1 965 000 kronor per år (exkl. transporter till övriga bibliotek i länet)	402 000 kronor per år för utbildningsförvaltningen. Tillkommer kostnader för stadsdelarna
I kostnaden ingår	Transport och rangering	Transport
Samordning med transport av annat än medier	Nej	Ja, all post och andra utskick från utbildningsförvaltningen till skolor, medborgar- och stadsdelskontor.

Stadsdelsorganisationen gör att förutsättningarna skiljer sig åt för olika skolor.

Utbildningsförvaltningen betalar för transporter från Mediateket till respektive stadsdelskontor. En del stadsdelar har sedan valt att även betala för vidare transporter direkt till de enskilda skolorna, medan skolorna i andra stadsdelar får hämta det transporterade (böcker, AV-medier och post) på stadsdelskontoret.

När stadsdelsbiblioteken tillhörde stadsdelarna valde man dock att ha ett centraliserat system för transport med gemensam upphandling på samma sätt som i dag. Varje stadsdelsbibliotek

betalar, nu liksom tidigare, en avgift beroende på hur många transporter per vecka man vill ha.

Stockholms stadsbibliotek har i juni 2004 uppdragit åt Boxdelivery, som sköter transporter mellan stadsdelsbiblioteken, att göra en översiktlig kostnadsberäkning av utökade transport inklusive rangering enligt två modeller:

1. Utöka dagens transporter med transport till 18 stadsdelar och 25 gymnasieskolor en respektive två gånger per vecka
2. Utöka dagens transporter med transporter till 146 grundskolor och 25 gymnasieskolor en respektive två gånger per vecka

I det första fallet är den preliminära bedömningen från Boxdelivery att kostnaden blir cirka 450 000 kronor per år för två transporter per vecka och i det andra blir den ca 950 000 kronor. Vid en eventuell upphandling kan rabatter förekomma beroende på bland annat avtalsperiodens längd. Priset kan också ändras om mängden gods skulle visa sig vara betydligt större än i dagens transporter mellan Stockholms stadsbiblioteks olika enheter.

En eventuell gemensam upphandling kan genomföras tidigast när de nuvarande avtalen löper ut. Både utbildningsförvaltningen och Stockholms stadsbibliotek uppger att det finns kapacitetsutrymme för fler medier i dagens transporter.

6.2 Databaser och bibliotekskataloger

Det finns en pågående diskussion kring gemensam upphandling mellan Stockholms stadsbibliotek och Mediateket. Fyra gemensamma avtal (så kallade kommunlicenser) har tecknats både inom och utanför KULDA (Konsortiesamköp av nättjänster, en verksamhet för upphandling av databaser för svenska folk- och skolbibliotek på initiativ av Länsbiblioteken och Statens kulturråd. Utförare är Regionbibliotek Västra Götaland www.kulda.se). Något mer formaliserat samarbete, vid sidan av KULDA, finns dock inte i dag.

När det gäller biblioteksdatakataloger har gymnasiebiblioteken i Stockholm och Stockholms stadsbibliotek samma katalog, BOOK-IT som levereras av Axiell. Grundskolorna har den egenproducerade katalogen WinBib.

Det finns i dagsläget ingen samordning av gymnasieskolornas och Stockholms stadsbibliotek kataloger, trots att det alltså rör sig om samma system. En eventuell samordning skulle antagligen kräva en omfattande administration för att fungera, eftersom antalet användare skulle bli så stort. Det är sannolikt att kostnaderna för själva systemet skulle minska om

gymnasiebiblioteken, eventuellt grundskolebiblioteken och Stockholms stadsbibliotek agerade som en kund gentemot Axiell (eller någon annan systemleverantör). Det gäller dels kostnaden för själva systemet, dels den årliga kostnaden för bibliografisk service (en tjänst som köps från Bibliotekstjänst och som innebär central katalogisering). Men även det måste provas i en eventuell framtida gemensam upphandling.

Flera fackutbildade bibliotekarie som arbetar inom skolan har uttryckt önskemål om att byta biblioteksdatasystem från WinBib som man tycker har stora brister till BOOK-IT. Kostnaden för WinBib ligger helt och hållet på utbildningsförvaltningen och gäller framför allt lönekostnader för dem som administrerar och utvecklar systemet samt katalogiserar beståndet.

6.3 Integrerade folk- och skolbibliotek

Ett integrerat folk- och skolbibliotek är den mest långtgående formen av organisatorisk samverkan. Det finns olika grader av integrering, från att två åtskilda biblioteksverksamheter delar samma lokal, det kanske är skolbibliotek på förmiddagen och folkbibliotek på eftermiddagen och kvällen, till en total sammanslagning och ett totalt samutnyttjande av personal, medier och lokaler. I det förra fallet är det ovanligt att verksamheten regleras i avtal. Det vanligaste är i stället att den ena parten, i regel skolan, köper vissa tjänster av den andra parten. I det senare fallet är avtal en nödvändighet.

I Stockholm finns några få integrerade bibliotek i dag, till exempel biblioteket i Örby. Det är inte fråga om totalintegrering utan om ett folkbibliotek som ligger i skolan och där skolan går in och bekostar en liten del av bland annat medieinköp.

Inom ramen för den här förstudien har projektledaren deltagit i framtagandet av en vision för ett nytt integrerat folk- och skolbibliotek i Hässelbygård. Bakom visionen står rektorn för Hässelbygårdsskolan och bibliotekschefen / enhetschefen för biblioteken i Hässelby. I dagsläget är det osäkert med finansiering av ett eventuellt nytt bibliotek. Om det förverkligas skulle det ersätta stadsdelsbiblioteket i Hässelby Strand och det befintliga skolbiblioteket på Hässelbygårdsskolan.

I visionen beskriver man ett bibliotek som är totalintegrerat, där avtal finns och där skol- och biblioteksledning tar ett gemensamt och likvärdigt ansvar för verksamhetens innehåll. Gemensam kompetensutveckling för skolans och bibliotekets personal är en bärande idé.

Ambitionen är att biblioteket, om det förverkligas, ska bli ett av de bästa integrerade folk- och skolbiblioteken i Sverige. Visionen för ett integrerat bibliotek i Hässelby Gård finns som bilaga 1.

Litteraturlista

Alexandersson, Mikael, Limberg, Louise (2004). *Textflytt och sök slump. Informationssökning via skolbibliotek*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. (Forskning i fokus, nr 18)

Alleklef, Birgitta, Lindvall, Lisbeth (2000). *Listiga Rävén. Läsinläring genom skönlitteratur*. Stockholm: En bok för alla

Alleklef, Birgitta, Lindvall, Lisbeth (2003). *Listiga Rävén smyger vidare. Litteraturen som väg till kunskap från år 4*. Stockholm: En bok för alla

Bibliotekskalendern 2004 (2003). Lund: Bibliotekstjänst

Bibliotekslag (1996). Svensk författningssamling 1996:1596

Biblioteksverksamhet i Stockholms stad. En strategisk biblioteksplan (2002). Stockholm: Stockholms stadsbibliotek

Folkbiblioteksmanifestet, skolbiblioteksmanifestet (2000). Stockholm: Svenska Unescorådet

Förslag till ny skolplan för Stockholms stad (2004). Stockholm: Skol- och kulturroteln. (stencil)

Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna : Lpo 94 : Lpf 94 (1994). Stockholm. Utbildningsdepartementet

Nationell kvalitetsgranskning av skolan (1999). Stockholm: Skolverket

Nya barn- och ungdomsböcker till landets bibliotek. Pressmeddelande från Statens kulturråd 2004-06-10. Tillgängligt: <http://www.kulturradet.se> [2004-06-17]

På barns och ungdomars villkor. Svensk biblioteksförnings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet (2002). Stockholm: Svensk biblioteksförning. Tillgängligt: <http://www.biblioteksforeningen.org> [2004-06-17]

Rydsjö, Kerstin (2003). *Biblioteket möter förskolan. En studie av ett urval magisteruppsatser*. Borås. Tillgängligt: <http://www.hb.se/bhs/B&I-konf2003/pdf/rydsjo.pdf> [2004-06-17]

Rönström, Ulla, Andersson, Fia (2001). *Kloka ugglan i Skärholmen. Rapport från ett läs- och skrivutvecklingsprojekt*. Skärholmen. Skärholmens bibliotek

Skolbiblioteken i Sverige. Kartläggning, analys och probleminventering (1999). Stockholm: Statens kulturråd (Rapport 1999:1)

Skolbiblioteken 2002 (2003). Stockholm: Statens kulturråd (Kulturen i siffror 2003:3)

Utrednings- och statistikkontoret (2002) Stockholm: *Tensta – En statistiksammansättning för storstadssatsningen i Stockholm*

Vogel, Marion (2003). *Demokrati bygger på läslust. Rapport nr 4* (Stencil)

Söderblom, Harriette (2002). *Ska vi gå till bibblan? Stockholms stadsbiblioteks barnavdelningar under 50 år. En tillbakablick, byggd på egna och andras minnen samt på material i Stockholms stadsbiblioteks arkiv*. Stockholm. Stockholms kulturförvaltning

Bilaga 1: Vision för ett integrerat bibliotek i Hässelby Gård

Vision för ett integrerat bibliotek i Hässelby Gård

Bakgrund

Det integrerade biblioteket ska fungera som skolbibliotek för Hässelbygårdsskolans elever och lärare samt som stadsdelsbibliotek för de som bor och arbetar i Hässelby Strand och Hässelby Gård. Vi planerar för en invigning av biblioteket hösten 2006.

I upptagningsområdet bor i dag knappt 15 000 personer. Av dessa är cirka 14 % mellan 0 och 15 år. Den största åldersgruppen, 17%, är personer mellan 25 och 34 år. Drygt 16% av invånarna har utländsk bakgrund.

Verksamhetsidé och profil

Profilen för det integrerade biblioteket i Hässelby Gård ska vara generationsmöten och livslångt lärande.

Konkret betyder det att fokus ligger på:

- **Lärande:** Biblioteket ska fungera som ett välutvecklat skolbibliotek där samverkan mellan pedagoger och bibliotekarier hela tiden utvecklas för att stärka elevernas informations- och lärandekompetens. Dessutom ska biblioteket fungera som ett aktivt stöd för människor utanför skolan i olika lärandesituationer.
- **Läsande:** Språkutveckling och lärande går hand i hand. Biblioteket ska därför ha hög kompetens när det gäller läs- och språkutveckling. Det kommer att vara en bärande del i samarbetet med skolan. Dessutom ska biblioteket erbjuda aktiviteter kring läsning och skrivning för barn och ungdomar i närområdet efter skoltid. Det kan till exempel handla om bokklubbar eller skrivarkörstäder, gärna i samarbete med fritidspedagoger.
- **Generationsmöten:** Ett integrerat bibliotek är en naturlig plats för möten mellan generationer. Pensionärer, förskolegrupper, föräldrar med barn, ungdomar och vuxenstuderande är några av de grupper som ska kunna mötas på biblioteket. Biblioteket i Hässelby Gård ska dessutom bli en resurs för skolans arbete med elevmedverkan och elevdemokrati. Skolans elever ska kunna praktisera i biblioteket under kortare eller längre perioder. De ska också få möjlighet att komplettera bibliotekets ordinarie personal till exempel när det gäller IT-undervisning för äldre.

Vision

Det integrerade biblioteket i Hässelby Gård ska inom ett par år vara ett av de bästa integrerade folk- och skolbiblioteken i landet, med väl utvecklad verksamhet gentemot såväl skola som allmänhet. Det ska kunna fungera som modell och kompetensbank för andra skolor och bibliotek, i första hand inom Stockholms stad.

Samverkansformer

Personalen på skolan och på biblioteket kommer vid sidan av den fortbildning som sker inom respektive organisation, att behöva mycket gemensam kompetensutveckling.

Den gemensamma visionen och det gemensamma arbetet behöver hela tiden utvecklas. Det kräver insyn i varandras verksamheter och gemensamt lärande inom nya områden.

Ett antal heldagar varje kalenderår kommer därför att behöva avsättas för kompetensutveckling där all personal deltar.

Den eller de bibliotekarier som anställs av skolan för att arbeta direkt gentemot elever och lärare ska ingå i de olika arbetslagen enligt ett rullande schema. Bibliotekarien / bibliotekarierna ska vara delaktiga i planering, genomförande och utvärdering av elevernas arbete.

Även övriga bibliotekarier ska ha goda insikter i skolans arbetssätt och mål för att kunna fungera som stöd för lärare och elever i biblioteket. Kunskaper om lärande och lärprocesser ska även komma folkbibliotekets besökare till del. De ska erbjudas kvalificerad handledning i formella och icke-formella studier.

En fungerande samverkan kräver ett nära, strukturerat och engagerat samarbete på ledningsnivå.

Biblioteksrummet en mötesplats

Det integrerade biblioteket ska bidra till att Hässelby Gård blir ett mer attraktivt och levande område. En viktig funktion är därför att tillsammans med biografen Prisma fungera som mötesplats och kulturellt centrum. Ett café ska finnas i anslutning till biblioteket. Det ska finnas möjlighet att ordna mindre utställningar i biblioteket.

Ett grupprum ska finnas för programverksamhet. Det ska finnas studierum och studieplatser som ska kunna användas både av skolans elever och av allmänheten. Det ska vara möjligt att ta emot förskolegrupper. De minsta barnen ska känna sig välkomna i biblioteket. Därför krävs särskilda utrymmen för dem.

Det är önskvärt att biblioteksrummet utformas så flexibelt som möjligt för att kunna svara mot skiftande behov. Vi beräknar att antalet besökare kommer bli många fler än de som i dag besöker skolans bibliotek och biblioteket i Hässelby Strand. En rimlig uppskattning är 300 besökare per dag exklusive skolans elever och lärare.

Ett personalrum ska finnas i anslutning till biblioteket. Det delas med övrig skolpersonal i byggnaden. Ett arbetsrum för bibliotekspersonalen ska finnas i direkt anslutning till biblioteket.

Avtal

För att samarbetet ska flyta friktionsfritt ska det regleras i ekonomiska och verksamhetsmässiga avtal mellan skolans och stadsdelsbibliotekets huvudmän.

Servicegrad och öppettider

Vi planerar för ett bibliotek som är öppet sex dagar i veckan, en av dagarna, exempelvis fredagar, enbart för skolan och en av dagarna, med fördel söndagar, enbart för allmänheten. För skolans elever och personal är biblioteket tillgängligt med personal hela skoldagarna, det vill säga från 8.00 på morgonen fram till cirka 15.30 på eftermiddagen. För allmänheten är öppettiden cirka 32 timmar per vecka.

Biblioteket ska ha en hög grad av automatisering vad gäller in- och utlån, datorbokningar etc.

För att upprätthålla en hög kompetens inom bibliotekets profilområden och en hög servicegrad, räknar vi med att fem tjänster kommer att behövas. Av dessa ska minst en ha inriktning mot skolbibliotek, minst en mot vuxnas lärande och minst en mot barn- och ungdomsbiblioteksverksamhet.

Inför samgåendet

För att biblioteket ska fungera från start krävs ett gediget förberedelsearbete. Skolans personal behöver lära sig mer om pedagogisk biblioteksverksamhet, bibliotekspersonalen behöver insikter i skolans arbetssätt. Det är av största vikt att det i god tid före starten skapas en grupp där såväl pedagoger som bibliotekspersonal finns med. Ansvaret för detta ligger på skolans respektive bibliotekets ledning. Det är en fördel om personal finns på plats i biblioteket i god tid före invigningen.

Den här visionen har arbetats fram i samarbete mellan Lotta Hansson, enhetschef för biblioteken i Hässelby-Vällingby och Bo Strömvall, rektor på Hässelbygårdsskolan.

Hässelby Gård i april 2004.